چه دا نور شاعران کاندي هغه نه کا
رحمان کړی نـوی نـوی اجـتهاد دی
رحمان بابا

د ارواښاد استاد الفت د نا چاپ شوي آثارو څخه:

نوی څرک
یا
نوې رڼا

Ketabton.com

لیکونکی: ګل پاچا «الفت»

www.ulfat.de
اسد ۱۳۲۲ هجري ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سرلیک	مخ
ماخذونه	أ
نوی افکار	- 1 -
پښتو او سانسکرت	- 8 -
پښتو او فارسی:	- 19 -
ترکیب او اشتقاق	- 25 -
د ژبو عمومی ویش	- 39 -
د ژبو عمومی تاریخ	- 42 -
د لغاتو تغیر او تحول	- 45 -

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

کومه تتبع چې زه ئې له څه وخته د پښتو په شاوخوا کښې لرم او هغه الهامات چه وخت په وخت د یوې ذهني توجه په اثر کښې ماته پیدا شویدي د یوې رڼا په صورت ئې له ما سره د دې کتاب په لیکلو کښې مرسته کړېده وروسته تر دې ځینې متفرق یادداشتونه او د پښتو او فارسی قاموسونه لکه بیلو، راورټی، برهان قاطع او هغه کتابونه چه په لسانیاتو او لساني مسایلو باندې بحث کوي لکه د جرجی زیدان فلسفة اللغویه یا سخندان فارسی او ځینې متفرق مقالات د دې کتاب ماخذونه بللی شو. مګر پخپله پښتو ژبه اصلي او اساسي ماخذ دی او هغه ذهني واردات چه د هر چا دپاره منحصر بفرد نسخه وي او د دماغ محصول بلل کیږي د کتاب اصلي عنصر بلکه روح ګڼلی شم.

-

((الفت))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

نوی افکار

که سړی د انسان ذهني او فکري حال له نظر لاندې ونيسي او د بشر دماغی اکتشافات د زمانې او تاريخ په صفحه کښې ګوري يقين به وکړي چه هر نوی فکر په لمړی وخت کښې ډېر غريب په نظر راغلی او هر چا ته لکه جنون او لېونتوب ښکاره شويدی مګر همدغه جنون د دنيا د ډېرو اشخاصو د محدود او محصور ذهنيت پرده څيرلی او يوه نوی رڼائې خلقو ته څرګنده کړېده.

ډېرو پوهانو او لارښودونکو په اول وخت کښې د هغې خندا صله اخستی ده چه د ملنډو او مسخرو په وخت کښې پيدا کېږي مګر وروسته د ملتو او اقوامو په تحسين او آفرين بدله شوېده.

د دې خبرې مطلب دا دی چه ډېر حقايق په دنيا کښې په خوارو سترګو کتل شويدی مګر وروسته ئې احترام او تقدير شويدی نو که کله ستاسې په مغزو کښې کومه نوی رڼا د يوې بريښنا په څېر وځلېږي هېڅکله ورته په سپکه سترګه مه ګورئ او د چا د منلو او نه منلو پروا مه کړئ.!!

ډېر ځله سړی يو خوبويني او هغه ټکی په ټکی رښتيا شي ډېر کرته سړي ته په وينه يوه سودا پيدا شي او هغه حقيقت پيدا کړي.

که تاسی خپلو نفسي کيفياتو ته ښه ځير شئ کله سړی يو ځای يا يو وضعيت وينی چه هغه ورته اشنا معلومېږی، نو بيا وايم چه خپلو تصوراتو ته په بې اعتنائي ونه ګورئ او تعقيب ئې وکړئ.

که تاسې د دنيا د مخترعينو حال او احوال په نظر کښې ونيسئ يا د هغو فلاسفه ؤ ژوند ته وګورئ چه دنيا ته ئې نوي افکار او نظريات راوړي دي هغوی ته به هر چا په پټه او ښکاره ليونيان ويل او سودايان به ئې بلل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرزا بېدل وائي: (که چېرې له نبوته منکر نه ئې د خطراتو استقبال هېڅکله بې تعظیم مه کوه). ډېر ځله د سړي کاله ته مسافر مېلمانه پېښېږی چه د ډېر فضیلت خاوندان وي مګر سړی ئې نه پېژني نو دغسی مېلمانه که څه هم په ظاهره له ګرد او غبار څخه ډك وي او خوار و زار معلومېږي د قدر او عزت حق لري چه باید سړی ئې له حال احواله ځان خبر کاندی.

پدې ټولو خبرو کښې د غرض ټکی دا دی چه کله کله سړي ته ځینې افکار او نظریات د یوې سودا په څېر یا د یوه موهوم خیال په ډول پیدا کېږي او دی د دې لامله چه خلق به پرې وخاندي او نه به ئې مني هېڅ نه وائي او پټه خوله ناست وي.

د دغسې ډار او وېرې بت باید اورمرو مات کړ شی او د نظریاتو مخه هېڅکله ونه نیول شی- د یوه کام د ذهني ارتقا او دماغي انکشاف دپاره دا کار خورا ضرور او لازم ایسي.

انسان باید تر یوه حده پخپل فکر باندې یقین او اعتماد پیدا کړي ځکه چه ډېر ځله د خیال په رڼا کښې نبه نبه نظریات جلوې کوی او د ذهن په ښیښه کښې صحیح افکار منعکس کېږي چه باید هرګوره ئې ښکاره او څرګند کړو.

هره نظریه چه په اول وخت کښې ښکاره کېږي ښائي چه څه سهوې او څه حقایق پکښې وي د فکر خاوندان د ډېر لږ حقیقت دپاره ډېرې سهوې عفوه کوي او قدر ئې کوي.

خبره په تمهید ډېره غټه او درنه شوه، زما دپاره همدومره کفایت کوي چه ښاغلو لوستونکو ته دا څرګنده کړم چه زه د خپلې ژبې (پښتو) په شاوخوا کښې خپل خواره واره افکار را ټولوم، زما پدې پریشانه خوب کښې به هر هرڅه وي یعنې صحیح او غلط دواړه به لري او ښائي چه ځینو کسانو ته اضغاثُ احلام معلوم شي مګر دا خو ښکاره ده چه د هرې ژبې لمړی تحقیقات نواقص لري او همدغه ناقص تحقیقات وروسته تکمیل شي او علمی اساس پیدا کړی.

ډېر ځله یو غلط تحقیق د حقیقت د کشف باعث کېږي او د خپل ضد د معرفت وسیله شی- څوك چه د سعی او عمل طرفداران دي هغوی به ماته دا حق راکړي چه زه باید خپله هغه سودا چه د تتبع په لاره کښې ماته پیدا کېږي ښکاره کړم او څه ولیکم.

زه پخله هم دا ښه ګڼم چه باید خپل ځان او خپل افکار پټ نکړم ځینې کسان وائي چه د تصنیف خاوند خپل ځان د ملامتیۀ هدف ګرزوي او خپل مس ښکاره کوي مګر ماته دا بده ښکاري چه سړی خپل مس د زرو په نامه خلقو ته معرفي کوي یا ئې بیخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښ ساتي چه ګونډي خلق ورباندې بل شان ګمان وکړي. ځومره چه ريا ښه کار نه دی همدومره تلبيس هم بد کار دی.

د همدغې مفکورې په اساس د لوی خدای په مرسته او د خپلې ملي ژبې د مينې په باعثتيا د دې اثر په ليکلو پيل کوم.

دلته د لغاتو په اصل او ريشه باندې بحث کېږي او د ځينو لغتونو د ترکيب او اشتقاق په شاوخوا کښې خبرې کوم مګر د اشتقاق له کلمې څخه بايد دا ګمان پيدا نشي چه دلته به د پښتو هغه صرف ليکل کېږي لکه چه ګرامر ليکونکی ئې ليکي او له مصدر څخه د ځينو کلماتو لکه:- ماضي، فعل حال، اسم فاعل يا داسې نور... د جوړېدلو لاربنئ. دلته مقصد له اشتقاق څخه هغه اشتقاق دی چه په عربی صرف کښې اشتقاق کبير بولي چه هغه د دوو کلمو ترمينځ په لفظ او معنی کښې يا يوازې په لفظ کښې تناسب پيدا کول دی لکه:- شوملې او شومل - ګروه، ګرېوان - غوړ، نغوړل - چه يو له بل سره - لفظي او معنوي نژدېوالی او مناسبت لري او همدغه مناسبت دا خبره ثابتوي چه دغه راز الفاظ يو له بله جوړ شوي او اختتل شويدي چه دغو اختتلو يا جوړېدو ته اشتقاق ويل کېږي مګر دا اشتقاق په ځينو مثالونو کښې له عام نظر څخه پټ وي او هر څوک ئې نشي منلی ځکه چه دغه راز تحقيقات لږ څه نوي دي او لکه ځينې نور مسايل عمومی ډګر ته نه دي راوتلي چه هر څوک ئې ومني او تصديق ئې وکړي.

ډېر ځله په ځينو مجالسو کښې سړی له يوه او بله اوري چه په ځينو کسانو باندې خاندي او په بعضې اشتقاقی مسايلو ملنډې وهي. دوی ګمان کوي چه دا خبرې محض وهم او تش خيال دی چه هر څوک پخپله تصور او ګمان ځينې کلمات له نورو کلماتو مشتق بولي او ځانونه د دې علم خاوندان او د فن پوهان معرفي کوي.

زه دا منم چه هر سړی به دغه اهليت نلري او هر څوک چه پزه توره کړي هغه اينګر کېدی نشي، ښائي چه د هر چا ټولې خبرې به د منلو وړ نه وي او پدې راز تحقيقاتو کښې به په رښتيا ځينې داسې خبرې پيدا شي چه هغه به تشه سودا او خوشې وهم وي مګر که څوک دغه علم ته چه نن ورځ په دنيا کښې ډېر اهميت لري سپکه ګوري او خاندي هغه په حقيقت کښې پخپل جهل او پخپله ناپوهی خاندي او په ځان پورې مسخرې کوي ځکه چه نن دغه علم د دنيا د ډېرو پوهانو توجه خپل ځانته را اړولې ده او د اقوامو په تاريخ کښې هم زيات دخل لري، همدغه علم په رڼا کښې د ژبو قرابت او نږدېوالی او د ملتو يو والی ځلېږي او ډېرې مفيدې نتيجې لاس ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه موضوع کښې که زمونږ تحقيقات مکمل نه وي او ځينې خبرو ته مو ګوته ونيول شي ښائي چه پوهانو زمونږ سهوې د دغه ابتدائي حال لازمه وګڼې.

مونږ بايد دې خبرې ته هم ملتفت اوسو چه د هرې ژبې په اشتقاقي مسايلو کښې د ډېرو پوهانو او لويو خلقو په نظرياتو او تحقيق کښې سهوې او غلطۍ پيدا کيږی او بې له رياضياتو په هر علم کښې ځينې داسې مسائل شته چه اعتراض او انتقاد ورباندې کېدی شي ځکه چه اکثره علمی مسايل اجتهادي وي او د اجتهاد په لاره کښې ارومرو کله کله سهوه او خطا پيښيږي مګر خومره چه يو عالم پخپلو نظرياتو کښې سهوه کيږي همدغومره يو منقد هم پخپل انتقاد کښې غلطيږي.

هر علم په ابتدا کښې د پوهانو ګمان بلل کيږي او ډېر منقدين لري مګر وروسته ورو رو زمينه مستعده کيږي او هغه مسايل چه په ابتدا کښې ئې منل ډېر ګران وي څه موده وروسته په آسانه منل کيږي او خلق ورته په ښه سترګه ګوري.

ډېر ځله يوه خبره د څو تنو په نظر کښې غلط معلوميږي مګر نور ډېر خلق ئې صحيح ګڼي او قدر ئې کوي نو هر کله چه هيڅ حقيقت په ټوله دنيا کښې بې اختلافه نه دی قبول شوی و دی شی چه دغه راز مسائل هم يو داسې حقيقت وی چه ځينې کسان به پکښې اختلاف لري لکه چه څه موده د مخه په يوه مجلس کښې له ما څخه پوښتنه وشوه چه (ښاغلی) له څه شی ځنې جوړ شوی يا اخستل شويدی او د دی کلمی ريشه به څه وي ما وويل چه دا لغت به له (ښه) او (اغلی) څخه جوړ شوی وی لکه چه (ښا پيری) په اصل کښې (ښه پيری) وه او وروسته ښاپيری شويده، دا خبره د مجلس د خلقو خوښه شوه او اروېدونکی پرې زيات خوشحاله شوه ځکه چه (اغلی) په پښتو کښې د ښائسته او حسين په معنی د شعراٴ په ديوانو کښې موجود لغت دی او (ښه) هم يوه کلمه ده چه زيات له صفت سره استعماليږی لکه: ښه تور، ښه سپين، ښه ملا، ښه پوه، ښه ښايسته، ښه خوږ، ښه تريخ، او داسی نور ... چه پدې ټولو مثالو کښی (ښه) د روستۍ کلمی په معنی کښې زياتوالی او ډېروالی پيدا کوي او په دغه راز استعمال کښې پخپله کومه مستقله معنی نلري نو هر کله چه (اغلی) هم صفت دی او لمړی توری ئی الف دی (ښه) سره په املا کښی هم مرکب شوی او په دی دوو کلمو کښې امتزاجی ترکيب داسی قوت وموند چه اوس سړی پرې د يوې کلمې ګمان کوی نو نظر دغه تحليل ته د دې کلمې اصلي معنی ښه ښايسته او ښه ښکلی دی.

دا خبره چه نشر شوه او په ځينو اخبارو کښې ورباندې تقريظ هم وشو له هرې خوا ورباندې په جرايدو کښې څه وليکل شوه او هر چا پکښې څه وويل، ځينو اصل مفکوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره خوښه کړه او دا بحث ئې يو علمي تحقيق او تدقيق وباله مګر په مثال باندې ئې اعتراض وکړ او وئې ويل چه (ښاپېرى) له فارسى (شاه پرى) څخه جوړ شوى، ځينو نورو په اصل مفکوره باندى سخت اعتراض وکړ او وئې ليکل چه (ښاغلى) اوس هم په محاوره کښې د محترم او ښه سړى په معنى مستعمل دى نو دا کلمه له (ښه اغلى) څخه مرکبه ګڼل يوه سودا او ګمان دى.

دا راز کسان ګمان کوي چه يو غښ لغت به وار د واره همدغسى پيدا شوى وي لکه چه اوس پرې تلفظ کېږى او معنى بې هم په لمړى ورځ همدغه وه چه نن ئې لري نو د دې لامله چه دغسې کسان د کلماتو لفظى او معنوى تحول ته لږ څه ملتفت شي لازمه ده چه د دواړو رازو تحولاتو ځينې مثالونه وښيو مګر لمړى د ښاغلى په باب کښې څه خبرې کوو.

ښاغلى:

زما په ګمان له (ښه اغلى) څخه مرکب شوى او اصلى معنى ئې ښه ښکلى او ډېر ښايسته دى لکه چه په همدغه معنى د خوشحال خان او عبدالعظيم او نورو پخوانيو شعرا ء په ديوانو کښې ځو ځو ځايه راغلى لکه چه عبدالعظيم وائي: (خداى به ورکړى د جنت حورى ښاغلى) او په بل ځاى کښې د جنت ښکلى ښاغلى هم شته او لکه چه د حورو او ښکلو صفت شويدى همدارنګه د خال او مخ په صفت کښې هم ويل شوى او د ګلونو ستاينه هم پرې شوېده لکه ښاغلى خال، ښاغلى مخ، ښاغلى ګل، يا داسى نور ...

نو دغه راز ادبي شواهد او مثال يو قوى سند دى چه ښاغلى په همدغه معنى معرفى کوى او د دې تائيد کوى چه دا کلمه له (ښه اغلى) څخه جوړه شوى او اصلى معنى ئې ښه ښکلى او ډېر ښايسته دى. وروسته ورو رو دغى معنى تغير او تحول قبول کړى ترڅو چه پدې وخت کښې د مطبوعاتو له خوا د محترم دپاره خاص کړشو او د ښايست د معنى هيڅ تصور پکښې نه کيږي.

دغه راز معنوى تحول په ډېرو لغاتو کښې ليدل کېږى او ډېر مثالونه لري چه (ښه) هم له همدغسې لغاتو څخه دى.

دا لغت که په مستقل ډول استعمال شى يعنې د يوه صفت د تاکيد او مبالغې دپاره ونه ويل شي نو اصل معنى ئې معنوى خو بى او ښه والى دى مګر خلق ئې د نن ورځې په محاوره کښې د (زيبائى) او ظاهري ښکليتوب په معنى هم استعمالوى ځکه چه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه معنا ګانې ډېرې نږدې دي او په آسانۍ یوه معنی د بلې په ځای استعمالېدی شی.

په ډېرو ځایو کښې سړی له یوه او بل ښخه اوري چه د یوه ښکلی مخ په ستاینه کښې وائي چه ډېرې ښې سترګې لري او ډېرې ښې شونډې ئې دي مګر غرض ئې زیبائي او ښایست وی همدارنګه ښه ګل او ښه کالی هم ښایسته ګل او ښایسته کالیو ته ویل کېږی.

کله چه مونږ وایو دا شی ډېر ښه ښکاری نو مراد ورځنې حسن او ښکلیتوب وي نو څنګه چه (ښه) له معنوی ښه والی څخه ظاهری ښه والی ته انتقال کړی دی دغه راز ښاغلی هم له ظاهری ښکلیتوب څنې معنوی ښه والی ته تجاوز کړی او بله معنی ئې پیدا کړې ده، لکه پخپله (اغلی) چه اصلاً د ښایست په معنی دی او ځینو ځایو کښې د معنوی ښه والی دپاره هم استعمال شویدی.

سړی چه د پښتو دا څو لغتونه لکه: ښاغلی، اغلی، پېغله یا داسې نور په نظر کښې ونیسي هغه پوهېدلی شی چه د دی لغاتو په خته کښې د ښکلیتوب معنی اغږلې ده او د پېغلتوب وخت د همدی لامله چه د حسن او ښایست د کمال او تازګۍ زمانه ده د پېغلتوب په نامه یادېږي او په همدغه لحاظ جنۍ ته په دغه وخت کښې پېغله وائي که لږ څه دقت وکړو ښکلی هم په لفظ او معنی کښې دغو لغاتو ته ډېر نږدې دی او اشتقاقی علاقه ورسره لری ځکه چه (ك - غ) داسې توري دي چه په مستقیم یا غیر مستقیم طور یو په بل بدلېږی او الف هم له لوېدونکو تورو څخه دی چه زیاتوالی او کموالی ئې څه تاثیر نلری نو ویلی شو چه (ښکلی) او (ښاغلی) له یوې نیلې او ریښې څخه پیدا شوی او لفظاً او معناً نزدېوالی لری.

دغسې ډېر غټ لغتونه په ژبه کښې شته چه اوس مونږ تصور کوو چه په لمړی ورځ به همدغسې پیدا شوی وی او کومه اشتقاقی لاره به ئې نه وي طی کړی مګر د ژبو پوهان هېڅ کله پدې باندې نه قانع کېږی او پوهېږي چه د هرې ژبې لمړی لغات ډېر بسیط و، چه له دوو یا درې تورو څخه ئې تجاوز نه کاوه، وروسته ورو رو حروف او توري زیات شوي او یوې کلمې له بلې سره ترکیب موندلی دی نو داسې هېڅکله نشی کیدی چه ښاغلی به وار د واره همدغسې پیدا شوی وی او د ترکیب یا اشتقاق لاره به ئې نه وی طی کړې. د دغه علمی اساس په ډاډ مونږ ویلی شو چه (ښایست) هم لکه ښاغلی له دوو جزو څخه مرکب دی چه یو جزئی (ښه) او بل جز ئې له (اېسېدل) څخه ماخوذ دی ځکه چه اېسېدل د نمایش او نمودن معنی لری او ښایسته هم د خوشنما په معنی راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته ښائي چه د لنډ نظر خاوندان وار د واره ووائي چه په ښايست او ښايسته کښې نو (ت) له کومه شوه مګر مونږ د لغوي څېړنې د بدلېدونکو تورو په بحث کښې ويلی دی چه (د- ت) يو له بله بدلېږی او ډېر مثالونه لری نو کېدی شی چه د ابسېدل دال په (ت) بدل شوی وی يا (ت) د تلفظ په اقتضا پکښې زياته شوی وی لکه چه په (ايسی - را ايسی) کښې ايسته، را ايسته ويل کېږی يا د اوسېدل په مصدر کښې استېدل هم وائی.

برسېره پدې ځينې نور مثالونه هم شته چه د (ت) زياتوالی ښئي لکه د اوچت په کلمه کښې چه په سانسکرت کښې (ت) نشته او (اوچ) ويل کېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو او سانسکرت

دا خبره اوس هېڅ غرابت نلري چه پښتو د اريائي ژبو څانګه او پښتانه د اريا د لوی ټبر يوه پخه کورنۍ ده مګر د دې خبرې شواهد او دلايل پيدا کول اوس هم له ابتکاراتو څخه شمېرل کېږي او هر څوك ورسره ډېره دلچسپي لري.

پښتو اريائی ژبه ده او په اريائي ژبو کښې له سانسکرت سره ډېر قرابت لري، ځينې کسان چه په ژبو کښې عمومی مطالعه لري او د ژبو پوهان بلل کېږي هغوی لا پښتو او فارسي، هندی او اوستائي يا دا راز نورې ژبې د سانسکرت څانګې او ښاخونه بولي چه د اريائي جنوبی په نامه يادېږي.

که مونږ د لغاتو مقابله او مقايسه شروع کړو ډېر زيات لغتونه مومو چه په پښتو، سانسکرت او فارسی کښې عيناً يا په لږ تغير مستعمل دي او د دغو ژبو ډېر قرابت او نژدېوالی ثابتوي مګر کوم قرابت چه پښتو ئې له سانسکرت سره ښکاره کوي فارسی ئې په هغه اندازه نلري او د يوې عمومی مقايسې په اثر کښې ويلی شو چه پښتو او سانسکرت پخپل مينځ کښې ډېر قوی اخوت لري او يوه مشترك اصل ته ئې نسبت کېږي چه سړی په فارسی او سانسکرت کښې دغه راز خپلوی نشي پيدا کولی بلکه په ښاخونو کښې د يوې څانګې نسبت لري.

دا خبره ښائي چه يوه غټه دعوه تلقی شي مګر اثبات ئې ډېر آسانه دی او قوی شواهد پيدا کېږي چه بايد دا خبره ومنل شي.

که مونږ ځينې سانسکرت لغتونه فارسی ته ورته دی او ځينی پښتو ته بلکه پدې باب کښې د ژبې قالب او چوکاټ په نظر کښې ونيسو يقين به وکړو چه فارسی هغه مشترك صفات چه سانسکرت او پښتو ئې لری اکثريه له لاسه ورکړيدی او په رښتيا د دې دواړو ښاخونو په مقابل کښې ديوی څانګی مثال او حيثيت لری.

وګورئ! د تذکير او تانيث فرق چه په پښتو او سانسکرت يا ځينې نورو اريائي ژبو کښې شته د نن ورځې په فارسی کښې نه ليدل کېږي. دغه اعرابی او حرفی تغير چه په پښتو کښې د ځينې عواملو او مغيره حروفو په سبب پېښېږي او د پښتو په ګرامر کښې زياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه لري په سانسکرت کښې هم شته او په فارسی کښې ئې نه وينو. فعلی صيغې هم په سانسکرت کښې لکه پښتو زياتې دي چه په فارسی کښې هغومره نشته.

څنګه چه په پښتو کښې ابتدا په ساکن عموميت لري او په ډېرو کلماتو کښې لمړی توری ساکن وی په سانسکرت کښې هم دغه خاصه موجوده ده او همدغسې عموميت لري مګر په فارسی کښې په ساکن باندې ابتدا نشي کېدی.

ځينې تورې چه په پښتو کښې شته او فارسی ئې نلری لکه: ډ، ړ، ټ، ڼ - او د پښتو په لغاتو کښې لويه برخه لري په سانسکرت کښې هم شته او په دغو رديفو کښې ډېر لغات هم لري نو ويلی شو چه د پښتو او سانسکرت لغوي قرابت هم نسبت فارسی ته ډېر قوی او مکمل دی.

ډېر لغات شته چه په پښتو او سانسکرت کښې عيناً بې له څه تغيره مستعمل دي او په ځينو کښې لږ څه حرفي يا حرکتي تغير هم راغلی دی چه دلته ئې مثالونه له (۲) مادو لاندې ښودل کېږی.

الف: هغه لغتونه چه بې له څه تغيره په دواړو ژبو کښې مستعمل دي.

	پښتو	سانسکرت	فارسی
(۱)	انګار	انګار	اخګر
(۲)	سالو	سالو	چادر سرخ زنانه
(۳)	پتنګ	پتنګ	پروانه
(۴)	سنګار	سنګار	آرايش
(۵)	چندڼ	چندڼ	صندل
(۶)	هټی	هټی	دکان
(۷)	مل	مل	همراه
(۸)	کوټ	کوټ	قلعه
(۹)	ګړی	ګړی	ساعت
(۱۰)	لونګ	لونګ	ميخك
(۱۱)	نل	نل	نی
(۱۲)	تالو	تالو	کام
(۱۳)	ارهنډه	ارهنډه	بيد انجير

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴)	جړاو	جړاو	مرصع
(۱۵)	سنګر	سنګر	کمین
	پښتو	سانسکرت	فارسی
(۱۶)	کلال	کلال	کلال
(۱۷)	نیل	نیل	نیل
(۱۸)	نیك	نیك	نیك
(۱۹)	اتوار	اتوار	ادینه، شنبه
(۲۰)	شال	شال	شا – چادر زنانه
(۲۱)	غوا	غوا	مادګاو
(۲۲)	سنډه	سنډه	ګاومیش
(۲۳)	تیل	تیل	تیل
(۲۴)	پټو	پټو	پتو
(۲۵)	رسۍ	رسی	رسن، ریسمان
(۲۶)	دروه	دروه	خدعه
(۲۶)	رس	رس	اذوقه
(۲۸)	تول	تول	وزن
(۲۹)	ستوان، ستو	ستوان	آرد ګندم بریان
(۳۰)	سلائی	سلائی	سرمه چوب
(۳۱)	کروړ	کروړ	کرور (ده ملیون)
(۳۲)	تپاك	تپاك	شوق
(۳۳)	چل	چل	چل - فریب
(۳۴)	جړۍ	جړی	هفته باران
(۳۵)	جنجال	جنجال	جنجال
(۳۶)	پت	پت	آب، ابرو
(۳۷)	ماما	ماما	ماما
(۳۸)	ګریوان	ګریوان	ګریبان
(۳۹)	آپت(۱) [1]	آپت	آفت

[1]- دا کلمه په سانسکرت او پښتو دواړو کښې شته او یوه معنی لری ثوک ئی چه له اصالت ثخه خبر نه وی هغه به گمان کوی چه له عربی آفت ثخه مقغنه ده – په زړه فارسی کښې هم آگفت همدغه معنی لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴۰) پلنګ، پالنګ	پلنګ	چارپائی
(۴۱) وار	وار	بار (دفعه)

ب: هغه لغتونه چه په پښتو او سانسکرت کښې په لږ تغیر لېدل کېږي:

دغه راز لغتونه موږ په دوو برخو وېشو چه د لفظي او معنوي تغیر په عنوانونو بېلېږي يعني ځيني لغات دي چه په پښتو او سانسکرت کښې ئې د تلفظ په لحاظ څه فرق پيدا کړی دی مګر معنی ئې يوه ده لکه (ډيوه) چه په سانسکرت کښې (ډيوا) ويل کېږي او معنی ئې همدغه چراغ دی چه په پښتو کښې ئې لري، مګر په لفظ کښې دومره شوېدی چه (الف) يې په (ه) تبديل موندلی او دغه راز ابدال د پښتو او سانسکرت په ډېرو مشترکو لغاتو کښې امثال او نظائر لري او د پښتو پخپل مينځکښې هم واقع شوېدی يعنی (اديره- هديره- اکی- هکی- ارومرو- هرومرو) په دواړو تورو ويل کېږي.

ځيني نور لغتونه دي چه د تلفظ په لحاظ پدې دواړو ژبو کښې هيڅ تغير نلري مګر د معنی په اعتبار ئې څه تحول قبول کړی وی لکه: (کال) چه په سانسکرت او پښتو دواړو کښې په يوه تلفظ موجود دي خو په معنی کښې ئې د تخصيص او تعميم له حيثه فرق پيدا کړی دی ځکه چه کال په سانسکرت کښې مطلق (وخت) ته وائي او په پښتو کښې د فارسی سال په معنی دی چه يوې محدودې او معينې زمانې ته ويل کېږي او عموميت ئې په تخصيص بدل شوېدی.

د پښتو کله هم له کال څخه اخستل شوېدی او له (نور کله) يا (هر کله) څخه هم معلومېږی چه کله د مطلق وخت په معنی استعمالېږي او په تکراری صورت کله کله هم دغه معنی لري.

هر کله چه دا دواړه رازه لغتونه وپېژندل شوه اوس ئې نمونې او مثالونه وګورئ!

غر: دا لغت په همدغه معنی په سانسکرت کښې (ګر) ويل کېږی چه په فارسی ئې (کوه) بولي- دا دوه توري (غ – ګ) په پښتو لغاتو کښی هم يو په بل بدلېږی لکه: کارغه، کارګه- پرتوغانې، پرتوګانې او په سانسکرت کښې نور هم ډېر لغتونه پيدا کېږي چه له پښتو څخه ئې د همدغه تورو د ابدال په سبب لږ لفظي تغير پيدا کړی او معنی ئې هماغه ده چه په پښتو کښې ئې لري، لکه چه له روستيو مثالو څخه پخپله معلومېږی.

جغ: په سانسکرت کښې (جګ) ويل کېږي او همدغه معنی لری په فارسی ئې (يوغ) بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرونج: چه په پښتو کښې د ګړيو اېښودلو ځای ته وائي او په فارسی ئې (ګروچی) بولي په سانسکرت کښې ورته (غرونجا) وائي.

غوندی: دا لغت هم په سانسکرت کښې (ګون) وایه شی او همدغه معنی لري چه په پښتو کښې ئې غوندی لری او په فارسی ورته (ګونی) وائي چه د غلو او دانو اچولو مخصوص ظرف دی.

د دی کلمی روستی توری (د – ی) هم له هماغه لوېدونکو تورو څخه دی چه زياتوالي او کموالي ئې په ځينو لغاتو کښې ګورو مګر د معنی په تغير کښې ئې څه تاثير نه وی کړی.

ګونګړی: په سانسکرت کښې (غونګنی) همدغه معنی لری چه وېشېدلی حبوبات ورځنې مراد دی.

ګڼ(۲)[2]: د انبوه په معنی دی چه په سانسکرت کښې (غن) ويل کېږی.

کنډ: په سانسکرت کښې (خنډ) او په فارسی کښې ورته (ګند) وائي چه (خ، ك) پکښې يو له بله بدل شويدی، او نور مثالونه هم لری.

کټ: دا لغت هم په سانسکرټ کښې (خټ) لوستل کېږي چه په فارسی کښې ورته چارپائی وائي.

ماکو: چه په فارسی کښې هم مستعمل دی او د جولايانو مخصوصه آله ده په سانسکرت کښې ورته (ماخو) وائي او همدغه معنی لری.

لوخړه: په پښتو کښې زيات او غليظ دود ته ويل کېږی چه په سانسکرت کښې (لوخ) ورته وائي او ويلی شو چه (لوګی) هم له (لوخ) سره اشتقاقی مناسبت لري.

سنګتيا: په سانسکرت کښې (سنخيا) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې سنګتيا لری او دواړه د يوی ريښی څخه ماخوذ معلومېږی(۳)[3].

شونډه: د سانسکرت (هونټ) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې شونډه لری او په فارسی ورته لب وائي.

ګاونډی: دا لغت په سانسکرت کښې (ګاونټی) ويل کېږي چه په فارسی ئې همسايه بولي(۴)[4].

---

[2]- له دغو پنځو مثالو څخه معلومېږی چه (غ، ګ) په پښتو او سانسکرت کښې ډېر ځايونه بدل شويدی.

[3]- د سانسکرت او پښتو له دی څو لغتونو لکه: کټ، خټ- کنډ، خنډ- ماکو، ماخو- سنګتيا، سنخيا- لوګی، لوخ- څخه معلومېږی چه (ک، خ، ګ) په دی دواړو ژبو کښې د ابدال ډېر مثالونه لری.

[4]- شونډه او هونټ- ګاونډی او ګاونټی د (ت–د) ابدال په پښتو او سانسکرت کښې ښئی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واټ: د جادې او لارې په معنی دی چه په سانسکرت کښې ورته (باټ) وائي.

والۍ: چه ځینې پښتانه ئې له غوږ سره یو ځای هم استعمالوی او غوږ والۍ ورته وائي په سانسکرټ کښې ئې (بالۍ) بولي(۵)[5].

بڼ :په پښتو کښې ځنګله ته وایي چه په سانسکرت کښې (بن) همدغه معنی او لږ لفظي تغیرلري- په زړه فارسي کښې بن باغ ته وایي او بنوان باغوان ته ویل کیږي.

لس: دا کلمه چه یو مخصوص عدد ته وائي په سانسکرت کښې ورته (دش – دس) ویل کیږی- لس او دش که څه هم په ظاهر کښې لری ښکاره کیږي ځکه چه یو توری ئي هم سره شریك نه دی مګر څوك چه د حروفو تغیر او تبدیل سره اشنا وي هغه به یقین وکړی چه دا دوه لغتونه په اصل کښې یو لغت دی او څه ډیر لرېوالی نلری ځکه چه (ش – س) هر وخت یو په بل بدلیږي او ډیر مثالونه لري چه د لغوی څیړنې د بدلېدونکو تورو له عنوان لاندې وښودل شوه.

همدارنګه (د – ل) هم په ځینې پښتو او فارسی لغاتو کښې داسې معلومیږی لکه چه یو په بل بدل شوی وی لکه (لیدل، دیدن- لاس، دست- پلار، پدر) او داسی نور ...

په پښتو او سانسکرت کښې هم دغه دوه توری سره بدلیږی لکه چه له دې وروستی مثال څخه هم معلومیږی.

لیور: په پښتو کښې د میړه ورور ته ویل کیږي چه په سانسکرت کښې (دیور) ورته وائي چه له پښتو سره یې د (د – ل) له ابدال څخه نور څه فرق نلري.

جنۍ: په پښتو کښې هماغه معنی لری چه په فارسی کښې ئې (دختر) لري مګر په سانسکرت کښې ئې لږ معنوی تحول کړی او بې له کوم حرفی تغیره ښځې ته جنی وائي یعنی دی لغت په پښتو او سانسکرت کښې یوازې معنوی تحول کړی او توری ئې په یوه حال پاته دی.

ناوی: دا لغت چه د عروس په معنی دی او په یوه مخصوص وخت او حال کښې ښځې ته وایه شی په سانسکرت کښې دیوه توری په تبدیل یعنی (ناری) مطلق ښځې ته وائي او تعمیم لری.

شپه: په سانسکرت کښې (شپا) ویل کیږي چه په فارسی ورته شب وائي- دغسې مثالونه چه په پښتو کښې دیوه لغت اخر توری (ه) وی او په سانسکرت کښې په الف ویل

---

[5]-والۍ او بالۍ- واټ او باټ د (و – ب) ابدال په پښتو او سانسکرت کښې ښکاره کوی- دا دواړه توری د پښتو پخپل کور کښې هم یو له بله بدلیږی لکه: ویاله، بیاله- وېره، بېره یا داسی نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږی. یعنی روستی توری الف وی زښت ډېر دي چه ځینې نمونې ئې په روستیو مثالو کښې ښودل کېږی.

پاره: چه په پښتو کښې د سیماب په معنی دی په سانسکرت کښې (پارا) ویل کېږی.

ډیوه: چه د چراغ معنی لری په سانسکرت کښې ئې (ډیوا) بولي.

پنجره: چه په فارسی کښې ورته قفس وائي په سانسکرت کښې (پنجرا) لوستل کېږی.

پوره: د مکمل او تام په معنی دی په سانسکرت کښې (پورا) وایه شي.

مېله: دا لغت چه په پښتو او فارسی دواړو کښې یو راز مستعمل دی په سانسکرت کښې په همدغه معنی (میلا) ویل کېږي.

تامبه: په پښتو کښې سوته وائي چه په سانسکرت کښې ورته (تامبا) وائي.

تاڼه: چه په پښتو کښې عام او معروف لغت دی په سانسکرت کښې (تهانه) ویل کېږی او همدغه معنی لري.

دغه راز مثالونه چه یو لغت په سانسکرت کښې په (ه) ویل کېږي او په پښتو کښې (ه) له تلفظ څخه لوېدلی وي ډېر دي چه نمونې ئې په روستیو مثالو کښې ښیو.

سمبالول: د انتظام معنی لري چه سامانول هم ورته وائي، په سانسکرت کښې په لږ لفظي تغیر (سمبهالنا) همدغه معنی لری یعني وروسته تر (ب) یو بل توری لری چه هغه (ه) ده مګر پوره تلفظ پرې نه کېږي.

لکه چه په پښتو کښې د مصدر روستی توری (ل) وي په سانسکرت کښې (نا) د مصدر علامه ده لکه (پالل) چه (پالنا) ویل کېږي.

سد: اصلی معنی ئې عقل او هوش دی که څه هم ځینی پښتانه ئې په بله معنی استعمالوی لکه چه وائي: بی سده غوښې وې- او غرض ئې ډېروالی یا ښه والي وی- په سانسکرت کښې هم په همدغه اصلی معنی(سدھ) مستعمل دی چه په اخر توری یعنی (ھ) پوره تلفظ نه کېږي.

موټ: چه د حبوباتو یو قسم دی او ځینو حیواناتو ته ورکول کېږی په سانسکرت کښې (موټھ) په خفیفه (ھ) ویل کېږي.

مېښه: په سانسکرت کښې (مهیښ) لوستل کیږي.

پاله: چه په پښتو کښې ورته (کرکی) هم وائي چه له کرلو څخه ماخوذ معلومېږی په سانسکرت کښې (پهال) ورته وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلی: چه په پښتو او فارسی دواړو کښې په یوه معنی مستعمل دی په سانسکرت کښې (پهلی) همدغه معنی لري.

پیړی: دا لغت د پښتو پخوانی لغت دی چه د څوکۍ په شان یوه واړه کټکی ته ویل کېږي لکه چه رحمان بابا وائي:

د پالنګ او د پیړی حاجت څه نشته
د یارانو نشستن د زړه په تخت دی

په سانسکرت کښې هم (پیړهي) همدغه شی دی، او ډېر لږ لفظي تغیر لري یعنې یوه خفیفه (ه) پکښې زیاته ده.

میاست: چه ځینی پښتانه ئی (میاشت) بولی په سانسکرت کښې (ماس) ورته وائي- روستی توری یعنی (ت) خو مونږ دمخه وویل چه وروسته تر (س) او ځینې نورو تورو زیاتېږی او اساسی حرف ورته نه ویل کېږی (ی) هم یو غیر اساسي حرف دی چه د کلماتو په بېلولو او پردی کولو کښې ئې کموالی او زیاتوالی څه تأثیر نلری.

نمر: په پښتو کښې (لمر، نمر، مر) همدغه یوه شی ته وائي چه په فارسی او سانسکرت کښې ورته (مهر) وائي او د پښتو (مر) ورته ډېر نږدی معلومېږی بلکه یو شی بلل کېږی ځکه چه دغه (ه) په سانسکرت کښې ډېر خفیف تلفظ لری لکه چه مخ کښې مو هم وویل او ډېر مثالونه مو راوړل چه د پښتو او سانسکرت ډېر مشترك لغتونه د دغسی (ه) په کموالی او زیاتوالی لږ څه فرق پیدا کوي.

اوچت: په سانسکرت کښې ئې اوچت لری- د پښتو (چت) چه د سقف معنی لری هم له اوچت څخه اخستل شویدی.

ځنګل: چه په فارسی ئې جنګل بولی په سانسکرت کښې هم ورته (جنګل) وائي- دغه راز نور کلمات هم شته چه په پښتو کښې په (ځ) او په سانسکرت کښې په (ج) ویل کېږي چه ځینې نمونې ئې دلته ښیو:

ځمکه: چه مځکه هم ورته وائي په سانسکرت کښې ئې (جماه) بولی او د (ځ- ج) ابدال په دې دواړو ژبو کښې ښئي.

ورځ: دا لغت په پښتو کښې یو بل صورت هم یعنی (روځ) هم لوستل کېږی او ځینی پښتانه ئې (وریځ) هم بولی چه په دوو لهجو کښې (و) د مخه دی او په یوه لهجه کښې (ر) د مخه ده، په سانسکرت کښې (روج) په همدغه معنی دی چه لکه (ځمکه) د (ځ، ج) ابدال ښئي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه: په دې لغت کښې درې لهجې موجودې دي چه څوك ئې (ژبه) او څوك ئې (زبه) او ځينې (جبه) وائي- په سانسکرت کښې هم دا لغت په دوو لهجو ليدل کېږی يعنې (جبها) او (جوها) دواړه تلفظونه پکښې شته لکه چه په فارسی کښې (زبان(او (زبون) دوه تلفظ پکښې موجود دی نو د پښتو دا يوه لهجه (جبه) له سانسکرت سره زيات قرابت او نژديوالی لري.

سل: چه يو معين عدد دی او په فارسی ئې (صد) بولي په سانسکرت کښې ورته (ست) وائي چه د (ت- ل) په ابدال ئې يو له بله فرق پيدا کړيدی لکه چه د پښتو (ست) او د فارسی (سلا) هم همدغه راز فرق لري او ويلی شو چه په پښتو کښې (پلار) او په سانسکرت کښې (پتری) هم د دغه ابدال مثال دی.

اوسپنه: په سانسکرت کښې ورته (ايس) وائي او معلومېږی چه د دواړو لغتونو اصل يو دی.

نوم: لکه چه په فارسی ئې (نام) بولي په سانسکرت کښې هم (نام) ورته وائي چه له پښتو نه څه ډېر لرېوالی نلري.

نوی: په فارسی او سانسکرت دواړو کښې ورته (نو) وائي او ويلی شو چه د پښتو (ناوی) به هم له نوی څخه ماخوذوي ځکه چه هغه هم نوی کاله ته راځی او هر څه ئې نوی وي.

نژدی: چه نژدی هم وائي او په فارسی ئې (نزديك) بولی په سانسکرت کښې (نيد) ويل کيږي.

درې: په سانسکرت کښې (ترې) ويل کيږي او بې له دې نه چه (د- ت) پکښې يو له بله بدل شويدی نور څه فرق نلري- دغه راز ابدال د پښتو پخپل کور کښې هم شته لکه زبات او زباد- د فارسی (مادر) او د سانسکرت (ماتری) هم د همدغه ابدال مثال دی.

اوبه: په سانسکرت کښې ورته (اپ) وائي.

ورېت: چه په فارسی ئې (بروت) بولي په سانسکرت کښې ورته (بهرودت) وائي چه يو له بله ماخوذ معلومېږي.

کوتره: د فارسی (کبوتر) د پښتو کوتره او د سانسکرت (کبوت) دری واړه داسې لغتونه دي چه اصل ئې يو معلومېږی.

نوك: دا کلمه هم په سانسکرت کښې (نکهه) ويل کيږي چه په اخر توری باندې پوره تلفظ نه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستې: په فارسی ئې (ماست) بولي او په سانسکرت کښې ورته (مستو) وائي چه هېڅوك ئې له نزدېوالی سترګی نشی پټولی.

شولې: په سانسکرت او فارسی کښې ئې (شالی) بولي.

پنه: چه په فارسی ئی (پایزار) بولی د سانسکرت له (پنهی) سره ډېر نزدې ښکاري.

تبه: په سانسکرت کښې ورته (تپ) وائي چه په پښتو کښې د حرارت په معنی دی او ویلی شو چه (تبه) او (تپ) به یو له بله جوړ شوی وي.

تپوس: څوك چه د دې لغت له اصل څخه خبر نه وي ښائي چه هغه دا ګمان وکړي چه له عربی (تفحص) څخه جوړ شوی او مغنن شویدی مګر حقیقت داسې نه دی ځکه چه دا لغت په اریائي ژبو کښې مشترك اصل لری چه په سانسکرت کښې (تپاس) په فارسی کښې (پرس- پرسان) او په پښتو کښې تپوس ویل کېږي مګر هغه قرابت چه تپوس او تپاس یو له بله لری فارسی ئې ورسره په هغه اندازه نلري.

برو: یا برهو چه ګرم او تاوده باد ته وائي په سانسکرت کښې ورته (پروا) وائي چه د فارسی (پروان) او د پښتو (پرمان) هم له همدغې ریشې ماخوذ معلومېږي.

دوړی:چه ګرد او خاکباد ته ویل کېږي په سانسکرت کښی (دهور) ورته وائي.

چترۍ: په سانسکرت کښې ئې (چهتری) بولی او یوه خفیفه (ه) پکښې زیاته ده.

څر: چه ځینی پښتانه ئې (څر) وائي په سانسکرت کښې (چر) ویل کېږی.

چرګ: په پښتو کښې هغه حیوان ته وائي چه په وچولی کښې سپینوالی لری او ځینی پښتانه ئی (چرګی) هم بولی چه په سانسکرت کښې ورته (چرکا) وائي.

ځوم: لکه ځمکه چه په سانسکرت کښې (جماه) بولی ځوم ته هم په سانسکرت کښې (جمای) وائي.

پالل: دا مصدر په فارسی په پرورش نمودن باندې ترجمه کېدی شی چه په سانسکرت کښې (پالنا) همدغه معنی لری- هر کله چه په دې لغت کښې د پرورش او تربیت معنی پرته ده نو سړی ویلی شی چه د (پلار) کلمه به هم له همدغی کلمې څخه جوړ شوی وی.

ډله: د جمعیت په معنی ده او په سانسکرت کښې په ډېر لږ لفظی تغیر (ډل) ویل کېږی او همدغه معنی لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور: دا لغت هم په ډېرو اريائی ژبو کښې په لږ لفظي تغير ليدل کيږي اوويلی شو چه د سانسکرت (ماترى) د انګليسى (مدر) د فارسى (مادر) او د پښتو (مور) له يوه اصل څخه جوړ شويدي.

پلار: په سانسکرت کښې ئې (پترى) او په فارسى ئې (پدر) بولي.

سا: په سانسکرت کښې (سانس) د همدغه معنى لرى.

سکه: د عياني په معنى دى يعنى هغه ورور يا هغى خور ته ويل کيږي چه له مور او پلاره وى او په دواړو اصلونو کښې شريك وى- په سانسکرت کښې (سکا) هم همدغه معنى لري او خپله اشتقاقى علاقه ورسره ښئي.

پاڼه: چه په فارسى (برگ) بولى په سانسکرت کښې ورته (پنا) وائي.

هنجه: په سانسکرت او فارسى دواړو کښې ئى (هنگ) بولي.

مېږ: چه ځينى پښتانه ئې مګ لولى او مؤنث ئى مېږه او مېګه راځى په سانسکرت کښې ورته (ميخ) وائي چه لکه سنګتيا او سنخيا د (ګ – خ) ابدال ښئي.

منل: په سانسکرت کښې (مانا) د منلو په معنى دى او لکه چه د پښتو مصدرونه په (ل) تماميږي د سانسکرت مصادر په (نا) باندى اتمام مومى لکه (سمبهالنا) او (پالنا) چه د سمبهالولو او پاللو په شان مصدرونه دى او په هماغه معنى دى.

مندرى: دا لغت که څه هم اوس دومره ډېر نه اروېدل کيږى او زيات پښتانه (والى) يا غوږ والى ورته وائي مګر د پښتو صحيح لغت دى چه له محاورې نه لاتر اوسه نه دى لوېدلى او اوس هم ځينې پښتانه وائي چه په غوږ کښې ئې مندرى اچوم او د ځينو ښځو نوم مندرى وي ځکه چه په پښتو کښې د اکثرو ښځو نومونه لکه: اورى، غوتى، يا داسي نور ... د زيوراتو او ګاڼو له اقسامو څخه وى او مندرى هم په همدغه لحاظ د ښځو نوم اېښودل کيږى په سانسکرت کښې (مورندى) هم همدغه معنى لرى او دواړه د يوى ريشې څخه ماخوذ ايسى.

نته: يا نتکى چه په پزه کښې ځوړنديږى او پښتانه ئې زښت ډېر خوښوى او مينه ئې پرې راځى لکه چه له دى لنډى نه معلوميږى:

ستا په نتکى کښې شيطان ناست دى هره شبېه مې ستا خولګى ته لمسوينه

په سانسکرت کښې ئې هم (نتهه) بولي چه په تلفظ کښې ئې ډېر لږ فرق محسوسيږى.

ندرور: چه په فارسى ئې (ننو) بولي په سانسکرت کښې ورته (ننند) وائي او درى واړه لغتونه د يوى کورنى معلوميږى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېمبو: په سانسکرت کښې ئې (نېبو) بولی چه له لېمبو او لېمو سره ډېر نزدېوالی لري.

کوډې: د سحر او جادو په معنی په پښتو کښې مشهور لغت دی او هغه څوك چه دا کار کوی (کوډګر) ورته وائي- په سانسکرت کښې (کدهـ) د کوډو په معنی دی او په ريشه کښې ورسره ډېر نزدی اېسي.

کوهی: دا لغت په سانسکرت کښې (کوا) ويل کېږی او د (چاه) په معنی دی.

ګازره: چه ځينی پښتانه ئې (زردکه) بولی په سانسکرت کښې (ګاجر) ويل کېږي.

مخ: په لږ لفظی تغير سره په سانسکرت کښې مخ ته (موخ) وائي چه يو له بله ماخوذ معلومېږي.

له دی پورتنيو مثالونو څخه به د پښتو او سانسکرت لغوی قرابت تر يوه حده ښکاره شوی وی- که مونږ د پښتو ژبې خپلوی له ځينې نورو آريائي ژبو سره مقايسه کړو نښائي چه ځينې لغتونه به پيدا کړو چه د پښتو او يوی بلی اريائي ژبې قرابت وښئي مګر په دغه اندازه نه ځکه چه ژبې هم لکه ملل او اقوام پخپل مينځکښې متفاوت قرابت لری او د همدغه قرابت په اندازه په لغاتو او عمومی صفاتو کښې هم خپل نزدېوالی او شباهت ښئي. په هغه اندازه چه اريائي ژبې پخپل کور کښې يو له بله خپلوی لری له سامی ژبو سره ئې نه لري مګر څه نه څه نزدېوالی پکښې لېدل کېږي او داسی نه کېږي چه يو له بله په هېڅ شی کښې شباهت ونلری.

کوم قرابت چه اريائي ژبې يو له بله لري هغه هم متفاوت دی. هغه کسان چه په ژبو کښې عمومی مطالعه لري او د ژبو پوهان ورته ويل کېږی هغوی په اريائي ژبو کښې پښتو، سانسکرت، فارسی، اوستا، او ځينې نورې ژبې يو له بله ډېرې نژدی ګڼی او ډېره خپلوی ئې ښئي.

پښتو او فارسی:

په پښتو او سانسکرت خو څه نه څه خبرې وشوې اوس به د پښتو او فارسی لغوی نزدېوالی او قرابت لږ څه څرګند کړو ځکه چه دا دواړه ژبې هم لکه نورې اريائي ژبې پخپله مينځکښې قرابت لری چه ځينی لغات په دواړو ژبو کښې عيناً بې له تغير او تبديله مستعمل دی او ځينی په لږ لفظی يا معنوی تغير مشترك معلومېږی چه دلته ئې ځينې نمونې او مثالونه ښيو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سور: لکه چه په پښتو کښې يوه مخصوص رنګ ته وائي او د پښتو په محاوره او قاموس کښې اصلي ځاى لري، په فارسى قاموس (برهان قاطع) کښې هم په همدغه معنى قيد دى. د همدى لامله (سور ګل) ګل سورى بولي او (لاله سورى، شراب سورى) په همدغه لحاظ ويل کيږى.

تلوسه: دا لغت د اضطراب او ناقرارى او زيات انتظار په معنى د پښتو په محاوره کښې مستعمل دى او په فارسى قاموس کښې هم په همدغه معنى قيد دى که څه هم د نن ورځې په فارسى تحرير او ادبياتو کښې ئې نه مومو.

جغندر: د لبلبو په معنى په پښتو او فارسى دواړو کښې شته او هيڅ فرق نلرى- هر کله چه په پښتو او فارسى کښې ډير لغتونه لکه: ګل، آسمان، باد، هوا او داسې نور په يوه معنى مستعمل دي چه ځينې د دې دواړو ژبو د اختلاط او ګډون په سبب او ځينې د اصل او اساس د قرابت او نزديوالى له کبله په دواړو ژبو کښې په مشترك ډول ويل کيږي نو دغه برخه به پريږدو او هغه مثالونه به وښيو چه په دواړو ژبو کښې په څه لفظى تغير مستعمل دي او داسې معلوميږي چه دواړو صورنو له يوه اصل څخه تحول کړيدى لکه دا لاندينى مثالونه:

سپين: دا لغت په فارسى کښې (سپيد) لوستل کيږى چه له سپين څخه ماخوذ معلوميږى.

رسى: له رسن سره چه په فارسى کښې ريسمان هم ورته وائي لغوى قرابت لرى.

تبر: په فارسى کښې (تبار) هم په همدغه معنى دى او د دواړو لغتونو اصل يو ښکارى.

باتنګڼ: چه په پښتو کښې بانجانو ته وائي په فارسى کښې (باتنکان) هم همدغه معنى لرى لکه چه په برهان قاطع کښې قيد دى.

سکاره: چه د نن ورځې په فارسى کښې ورته (ذغال) وائي په فارسى قاموس کښې (سکار) په همدغه معنى قيد دى.

کټ مټ: په فارسى کښې (کت مت) همدغه معنى لرى لکه چه په پښتو کښې ئې کټ مټ لرى.

مرغه: د فارسى (مرغ) سره په معنى کښې يو والى او په لفظ کښې نزديوالى لرى.

غوز: په برهان قاطع کښې (غول) د غوز په معنى ليکل شويدى او د (اسبغول) په تحليل کښې هم ويل شويدى چه د دغه بوټى پاڼى هم لکه د آس غوږونه داسى وى نو ځکه ورته اسبغول وائي يعنى دا لغت ترکيبى لغت دى چه يو جزئې اسپ او بل جز ئې (غول) دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غويى: يا غوا چه د نن ورځې په فارسى ښكښې ورته (ګاو) او (مادګاو) وائي په ځينو فارسى قاموسونو ښكښې (غاو) هم په همدغه معنى ليكل شوى نو ويلى شو چه (ګاو) هم له (غاو) څخه جوړ شويدى چه هغه له (غوا) يا غويى څخه ماخوذ معلوميږى (غ- ګ) هم په ډيرو لغتونو ښكښې يو په بل بدليږى لكه چه د سانسكرت او پښتو لغاتو په بحث ښكښې ئې ډير مثالونه وښودل شوه.

غړ: چه ځينى پښتانه ئى (غګ) بولي په فارسى ښكښې هم يو لغت شته چه غګ ته ډير نژدى معلوميږى ځكه چه (غاك) په فارسى ښكښې يوه خاص اواز ته وائي لكه چه برهان قاطع ليكي: غاك بر وزن خاك اواز و بانګ كلاغ را ګويند.

ګبين: په فارسى ښكښې انګبين همدغه معنى لرى او د دواړو لغتونو اصل يو معلوميږى.

انګيرل: د پښتو مستعمل مصدر دى چه د پنداشتن معنى لرى او ډيرى صيغې ورځنې جوړيږى –په فارسى ښكښې- (انګاريدن) همدغه معنى لرى او همدغه راز مصدر دى.

بور: په پښتو ښكښې يو قسم رنګ دى چه سور والى ته مايل وى مګر په فارسى ښكښې بور هغه اس ته وائي چه رنګ ئې سور والى ته مايل وي.

بوزه: په فارسى ښكښې هغه شرابو ته وائي چه له اوړو، وريجو او اربشو جوړ شوى وى او د ميوى معنى هم لرى لكه چه د ژبې د پوهانو څخه يو تن وائي چه (خربوزه) له دوو جزو څخه مركب لغت دى چه (خر) د لوى په معنى دى او (بوزه) ميوى ته وائي نو د خربوزى معنى لويه او غټه ميوه ده- په سانسكرت ښكښې هم دا لغت همدغه معنى لري.

په پښتو ښكښې د ځينى عياشو خلقو په باب ښكښې ويل كيږى چه خپل مال ئې بنګ و بوزه كړ چه بوزه پدى ځاى ښكښې د ميوى او شرابو دواړو معنى وركوى- د پښتو په ځينې پخوانيو كتابو ښكښې دا لغت د شرابو په معنى هم مستعمل دى لكه چه په تاريخ مرصع ښكښې يو ځاى د يوه بد سړى د قتل په واقعه ښكښې ليكي چه پس له مرګه ئې بوزه له خولى او پزې راووتل او قصد ئې شراب دى.

لوخ: چه په فارسى ښكښې ورته (لچ) وائي دواړه له يوه اصل څخه ماخوذ معلوميږى ځكه چه (خ، چ) ډير ځله يو په بل باندى بدليږى. په فارسى ښكښې (لوت) هم د لوخ معنى لرى او (ت، خ) هم يو له بله بدليږى لكه: (څښتن، تښتن، تښتبدل، څښتبدل.

سور: په مجهول و او چه ځينى پښتانه ئې سپور هم بولى د فارسى له (سوار) سره پوره لغوى قرابت لرى- په فارسى ښكښې (اسوار) هم د سوار په معنى دى او په ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاموسو کښې قید شویدی. احتمال لری چه دا لغت له (اس) او (وار) څخه مرکب وی او په اصل کښې (اس وال) وی چه وروسته (اسوار) او بیا سوار شوی دی.

لوغل: په پښتو کښې د لوشلو معنی لري او په لغاتو کښې هم لیکل شویدی چه په فارسی کښې (لوغیدن) هم په همدغه معنی راځی او له لوغل سره ډېر نزدیوالی ښئي.

درغل: دا لغت په پښتو کښې د چل او حیلې په معنی دی او درغلی چالباز او حیله گر سړی ته ویل کېږی چه په فارسی کښې (دغل) عیناً همدغه معنی لری او درغل ته ډېر نزدی ښکاري.

اندېر: په فارسی کښې (اند) او (اندك) لږ شي ته وائي او په پښتو کښې اندېر د ورك او نایاب په معنی راځي.

دغه راز ډېر لغتونه په پښتو او فارسی کښې مومو چه په ډېر لږ لفظی تغیر په دواړو ژبو کښې ویل کېږي او په معنی کښې یو له بله هیڅ فرق نلری لکه: آب، اوبه- خور، خواهر- راغ، راغه- ستر، سترگ- تریخ، تلخ- لېور، ایور- ځنګل، جنگل- او داسی نور ... چه مونږ ئې د زیاتوالی او ډېروالی له کبله ټول مثالونه نه راوړو او په همدغو څو نمونو باندې اکتفا کوو.

که مونږ د فارسی لغات سره له ټولو رنګونو او متعددو لهجو له نظر لاندې ونیسو ډېر داسې لغات پیدا کولی شو چه له پښتو سره په ریشه کښې شریك یا له پښتو نه ماخوذ دي لکه (گاو) چه په فارسی کښې په یوه بل صورت یعنې (غاو) هم شته چه له غوا او غویی سره ښکاره قرابت لری بلکه له پښتو نه اخستل شویدی ځکه چه دغه ماده په پښتو کښې متعدد صورتونه لری او خپل اصالت ثابتوی.

یا لکه (گوش) چه په فارسی کښې (غول) هم ویل کېږی چه له (غوږ) ځنې جوړ شوی دی او ویلی شو چه گوش هم له (غول) او غوږ څخه ماخوذ دی ځکه چه (غ، گ) زښت ډېر سره بدلېږی او د یوه توری مثال لری.

دلته باید دا هم ووایو چه په فارسی کښې هم ځینی لغتونه لکه د پښتو بعضی لغات متعدد صورتونه او زیات رنګونه لری یعنی لکه چه په پښتو کښې (لمر، نمر، مر) څو رازه ویل کېږي د فارسی هم اکثر لغات په مختلفو لهجو سره لوستل کېږی چه د فارسی قاموسونه دا حقیقت په ښه شان ثابتوی او په یوه لغت کښې څو صورتونه لکه (نیلوفر، لیلوفر، لیلوبر، لیلوپل) راته ښئي او لکه د پښتو (ویاله- بیاله) په فارسی کښې هم (تراویدن- ترابیدن) د ترشح په معنی ښکاره کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فارسی کښې هم د تورو د ابدال په اثر کښې یو لغت لکه: کاچار او کاچال د اثاث البیت په معنی دوه صورتونه لری مګر د نن ورځې په لیك او تحریر کښې له څو مختلفو صورتو څخه یو صورت انتخاب شوی او یوازی (نیلوفر) ویل کېږی ځکه چه دا د ژبو عادت دی چه وروسته تر نضج او پوخوالی په لیك او تحریر کښې یوه معیاری لهجه پیدا کوی او له هغه ابتدائي تشتت او اختلاف څخه را اوزی. مونږ ډېر فارسی لغتونه په قاموسونو کښې په مختلفو شکلونو ګورو چه نن ورځې په تحریر کښې ئې نه وینو یعنې ټول (ماه) لیکی او هیڅوك (ماح) نه لیکی- همدارنګه د (ګستاخ) په ځای (استاخ) او د (افراشتن) په ځای (افراختن) څوك نه وائي- په هر ځای او د هر چا په لیك کښې (انبوه) او (اندوه) په همدغه یوه ډول لیدل کېږی او هېڅوك (انبه) یا (انده) نه لیکی او نه د (زغال) په غوض (ژګال) لیکل کېږی که څه هم قاموسونه ورځنی دك دي او ډېر مثالونه لری ځکه چه د فارسی لیك هغه ابتدائي مرحله طی کړېده او لیکوال ټول په یوه لاره روان شویدي هسې نه چه څوك (غراش) او څوك (خراش) ولیکي یا ځینی (دغل) او حینی نور (دګل) غوره کړی او په لیکلو کښې متعددې لارې جوړې کاندې.

که سړی د فارسی لیك او تحریر ته ځیر شی دغه راز اختلافات به ډېر پیدا کړی او بې له ځینو مثالونو لکه: نوشت، نبشت، بخشود، بخشید- افتاد، افتید- اکنون، کنون- رساند، رسانید- نور اختلافات نه لیدل کېږی مګر داسی هم نشو ویلی چه د لهجې اختلاف پکښې بیخې نشته.

لکه چه په پښتو کښې بدلېدونکو تورو یا لوېدونکو او ځای بدلوونکو تورو یوه لغت ته څو صورته او څو رنګه ورکړېدی، په فارسی لغاتو کښې هم دغه کار شویدی چه د نن ورځې په تحریر کښې لږ او په قاموسونو کښې زیات تر نظر تېرېږی لکه: لوبیا، لوویا- کتاره، کتاله- افراختن، افراشتن- بان، بام- غلیواژ، غلیواج- انجغ، انجوغ- بوزه، یوزه- اسوار، سوار- کالب، قالب- افروز، فروز- تګاب، تګاو- ګرختن، ګریختن- ایاس، ایاز- غراشیده، خراشیده- یا داسی نور ...

که مونږ د فارسی ګرامر ته ښه ځیر شو او د هر مصدر تصریفات په نظر کښې ونیسو دا به راته څرګنده شي چه د پښتو د ځینې مصادرو فعل حال چه له ماضی څخه مخالف وی په فارسی کښې هم امثال او نظایر لري نو دا چه ځینې ګرامر لیکونکي دغه راز افعالوته په پښتو کښې په دوه مصدرونه قایلېږی چه یوه ته مستعمل او بل ته غیر مستعمل وائي یعنې د دې لامله چه د (تلل) فعل حال (ځی) راځی نو ځل یو غیر مستعمل مصدر ګڼی په فارسی کښې هم دغه مشکل پېښ دی او شته مګر تر اوسه ورته څوك یا متوجه شوي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي یا چا اهمیت نه دی ورکړی او په پښتو کښې خوشې په خوشې دا خبره دومره غټه شوېده چه د ګرامر د تشتت اوبې نظمۍ لوی د لیل ګڼل کېږي.

لکه چه په پښتو کښې د (الوتل) له مصدر څخه فعل حال (الوزی) جوړېږی یا له (وتل) څخه (اوزی) او له (پرېوتل) څخه (پرېوزی) جوړېږی په فارسی کښې هم له (ساختن) څخه (میسازد) او له (باختن) څخه (میبازد) جوړېږی او نور مثالونه هم لری لکه: دوختن، میدوزد- تاختن، میتازد- ګریختن، میګریزد- افروختن، میافروزد- یا داسی نور ...

پدی ټولو مثالونو کښې فعل حال له ماضی څخه مخالف دی او سړی ویلی شی چه دغه د (ت، ز) ابدال لکه چه په پښتو کښې لیدل کېږی په فارسی کښې هم شته چه باید هلته هم سړی په دو مصدرونو قایل شی یعنی له (تاختن) سره (تازیدن) او له (باختن) سره (بازیدن) دوه پالتو مصدورنه هم قبول کړو. هر کله چه زما د بحث اصلی موضوع فارسی نشی کېدای او پدې ځای کښې یو ضمنی اهمیت لري نو په ډېرو خصوصیاتو کښې ئې بحث نشم کولی او نه ئې په جزیاتو کښې داخلېدلی شم.

د همدی لامله بېرته پښتو ته را ګرزم او غواړم چه ترکیب او اشتقاق باندی لږ رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب او اشتقاق

هغه کسان چه د ژبو په شاوخوا کښې علمی او عمومی مطالعات لری او د ژبو پوهان بلل کېږی هغوی وائي چه د انسان لمړی کلمات اسماً او نومونه و چه وروسته ورځنې افعال او بیا حروف او روابط پیدا شویدی نو ویلی شو چه انسان پخپل لمړی تلفظ کښې نومونه او بسیط کلمات استعمالول او په دغو کلماتو کښې به هم شفوی حروف زیات و.

د دې خبرې تصدیق اوس هم واړه اطفال او کوچنیان په ښه شان کوي ځکه چه هغوی هم لمړی ځل په شفوی حروفو او ډېرو بسیطو کلماتوتلفظ کوی او وروسته بیا په غټو الفاظو او ثقیلو حروفو شروع کوی. نو په دغه اعتبار سړی ویلی شی چه په هره ژبه کښې لمړی ځل واړه الفاظ پیدا شویدي او وروسته بیا له هغو الفاظو څخه نور لفظونه د ترکیب او اشتقاق په ډول جوړ شویدي چه که سړی لږ دقت وکړی او د کلماتو ریشې او نیلی ولټوی ډېر لغتونه یو له بله ارتباط او نزدېوالی لري- ډېر داسې لغتونه پیدا کېږی چه په ظاهره بسیط معلومېږی مګر هغه په حقیقت کښې مرکب وي، ډېر داسې لغات شته چه سړي ته په سر سری نظر داسې ایسی لکه چه له کوم بل لغت سره هیڅ اشتقاقی تناسب نلری او نه پکښې ترکیبی رنګ لېدل کېږی مګر حقیقت بل راز وي چه وروسته له تحقیق او څېړنی څه نه څه معلومېږی. پدی ځای کښې باید دا هم وویل شی چه دا بحث په هره ژبه کښې په ظنی اساس باندی بنا وي او داسې نشي کېدی چه د لغاتو په تحقیق او تحلیل او دغه راز تحقیقاتو کښې سړی هېڅکله سهوه نشي یا هر څه چه وائي هغه له اعتراضه خلاص وي.

یو تن له اروپائي پوهانو څخه وائي (د هتری) په سانسکرت کښې د دختر په معنی دی چه له (ده) څخه مشتق دی (ده) په سانسکرت کښې غوا لوشلو ته ویل کېږی او هر کله چه پخوا دغه کار هغو نجونو کاوه چه مېرونه به ئې نه درلودل او د پلار په کور کښې به وې نو په همدغه نامه وبلل شوې- دا تاویل د فارسی په (دختر) کښې هم تطبیق کېږی ځکه چه (دوختن) په فارسی کښې د غوا لوشلو په معنی هم راځی نو (دخت) یا دختر ورځنې ماخوذ کېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د انګلیسی کلمی (سستر) په تحلیل کښې چه (جنی) ته ویل کیږی هم وائي چه (سستر) د تارو رېشلو معنی لری او د دی لامله چه پخوا به د انګلیسی جونو کار تار ورېشل و، نو سستر ورته وویل شوه. یو بل تن د ژبی له پوهانو څخه وائي چه (دوشیزه) په اول کښې ورې جنۍ ته ویل کیده چه په اورو به اخستل کېده او له (دوش) څخه دا کلمه جوړه شویده وروسته دي لغت خپل ځای بدل کړ او د پېغلی دپاره خاص شو چه اوس وړی جنۍ ته هېڅ نه ویل کیږی. دغه راز تاویلات که څه هم د منلو وړ دي مګر که څوك پکښی خبرې پیدا کوی ښائي چه نور تاویلات هم پیدا کړی شی او په دغو تحلیلاتو قانع نشی.

نو کیدی شی چه زمونږ پدی بحث کښې هم ځینې داسې خبرې وی چه څوك ورته ګوته ونیسی یا کوم بل تاویل وکړی مګر پدی باب کښې د هر راز نظریاتو ښکاره کول مفید دی او د لغوی تحقیقاتو په لاره کښې ارو مرو څه رڼا پیدا کوی چه دغه دی مونږ ورباندې پیل کوو:

سپوږمۍ: په یقینی ډول ویلی شو چه دغه سپین ټیکلی (سپوږمۍ) له ډېرو وختو را ایسی د انسان توجه خپل ځانته را ګروزولې ده او په لمړیو وختو کښې ئې یو نوم ځانته پیدا کړیدی، که مونږ د پښتو په شعر او ادب کښې دا کلمه ولټوو ډېر زیاته به موله نظره تیره شی او وبه پوهېږو چه زمونږ په عامیانه او عام ادب او لنډیو کښې دومره عمومیت لري لکه چه ګل او بلبل، می او ساقی خط و خال یا دا راز نور کلمات ئې په شرقی ادب خصوصاً په فارسی کښې لري. مګر ویلی شو چه دا کلمه په لمړی ورځ په همدغه کیف او مقدار نه وه پیدا شوی بلکه له دوو کلمو څخه ئی ترکیب موندلی.

که مونږ د شعراً دیوانونه وګورو ډېر ځایونه د سپوږمۍ په ځای (وږمۍ) او (وږمکه) پیدا کوو او پوهېږو چه دا کلمه پخوا (وږمۍ) وه چه وروسته ورسره یوه بله کلمه (سپینه) زیاته شوی او سپوږمۍ شویده لکه چه (تروږمۍ) له توری وږمۍ ترکیب موندلی او نن لکه یوه بسیطه کلمه په نظر راځی.

لکه چه په فارسی کښې (ماه) د سپوږمۍ او د میاشتی دواړو معنی لری یا په عربی کښې (شهر) اصلاً د سپوږمۍ په معنی وه او وروسته ئې د شمسي او قمری میاشتو مفهوم پیدا کړیدی او په پښتو کښې هم میاشت سپوږمۍ او دغو معدودو ورځو ته په مشترك ډول ویل کیږی همدغه راز سپوږمۍ هم کله د میاشتی او شپو ورځو په معنی راځی چه (تروږمۍ) تورو شپو ته او سپوږمۍ سپینو او رڼا شپو ته ویل کیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته: پدې کلمه کښې هم ترکیبی رنګ ښکاره دی که څه هم په ظاهره ډېره بسیطه ایسی- د دی لغت یو جز (دا) او بل جزئې (لته) دی چه د ځای معنی لری لکه چه د پښتو په قاموسو کښې هم په همدغه معنی قید دی. (دا) هم د پښتو مستعمله کلمه ده چه د نزدې اشاره دپاره استعمالیږی او د دواړو جزو له ترکیب څخه د (اینجا) معنی پیدا کیږی.

ځینې پښتانه (دالته) عیناً د (دلته) په عوض وائي او د (دا) الف هم نه غورځوی.

هلته- دا کلمه هم لکه (دلته) په اصل کښې (هالته) وه چه یو جزئې (ها) او بل جزئې (لته) دی لکه چه اوس هم ځینې پښتانه (هالته) د (هلته) په ځای وائي او د (آنجا) معنی لری ځکه چه (ها) بعیده اشاره ده او لته د ځای معنی لری نو د دواړو جزو له ترکیب څخه د آنجا مفهوم پیدا کیږی.

پشکال: چه د بارانو وخت او موسم ته وائي له (برشکال) څخه جوړشویدی چه (برش) په سانسکرت کښې باران ته وائي او (کال) د وخت په معنی دی برسات هم له (برش) سره اشتقاقی ارتباط لری.

تربور: دا کلمه په لمړی نظر معلومیږی چه یو جزئې (تره) او بل جزئې (بور) دی چه د فارسی له (پور) او د سانسکرت له (پوتر) یا (پتری) سره پوره قرابت لری ځکه چه په پښتو کښې هم (بور) د ځوی په معنی دی لکه چه په فارسی او سانسکرت کښې (پور) او (پوتر) همدغه معنی لری- د همدی لامله (بوره) او (بورچنډه) هغې ښځې ته وائي چه ځوی ئې مړ وي او تربور هم د تره ځوی ته ویل کیږي.

ترله: دا لنډه کلمه هم له مرکبو کلمو څخه ده چه د تره لور ته ویل کیږی او له همدغو دوو کلمو څخه ئې ترکیب موندلی او ترخیم پکښې شویدی.

نهار: په پښتو کښې هغه چاته نهار ویل کیږې چه خوراك څه نلری او وږی پاته وی لکه چه وائي (فلانکی نهار دی څه نلری) یا (هغه مسافر بیګا نهار پاته شو او چا ورته څه را نه وړل) په سانسکرت او زړه فارسی کښې (اهار) طعام او خورش ته وائي چه په پښتو کښې په منفی ډول (نهار) مستعمل دی- د نن ورځې په عامیانه فارسی کښې (اهار) یو بل صورت پیدا کړی او (نار) شویدی مګر معنی ئې څه تغیر نه دی موندلی او د دې په ځای چه (بی اهار ماند) ووائي (بی نار ماند) ویل کیږی.

په پښتو کښې (ناری) هم له همدغې کورنۍ څخه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستوری: دا کلمه په پښتو کښې هماغه معنی لری چه په فارسی کښې ئې (ستاره) لری- په سانسکرت کښې (سور) هم د لمر په معنی دی چه د پښتو ستوری ته په لفظ او معنی کښې نژدې معلومېږی.

که وواېو چه (ستر‌ګه) هم له ستوری سره اشتقاقی علاقه لری ښائي چه له حقیقت څخه لری نه وي ځکه چه په پښتو کښې ستوری ته، ستر‌ګه هم وائي لکه چه د سحر ستوری د سحر ستر‌ګه بولي، او کله چه ډېر تیاره وی نو هم وائي چه ستر‌ګه په ستر‌ګه نه ښکاري او غرض له لمری ستر‌ګې ستوری وی.

غړوندی: څر‌ګنده ده چه دا لغت دوه مستقل جُزَ لری چه یو جزئې غاړه او بل جزئې (وندی) دی چه وند د (بند) په معنی دی او دغه دوه توری (و، ب) په ډېرو کلماتو کښې لکه (وياله، بياله) یو په بل بدلېږي- په پښتو کښې (وندنی) په مستقل صورت هم مستعمل دی چه د لوخو یوه مخصوص قسم پرې ته وائي او لو‌ګرې پکښې لوی- او ‌کېږی- تړی- همدارنګه (وندر) هم یو راز پړی دی چه غړوندی پکښې پراته وی او غوایان پرې تړل کېږي.

نو غړوندی بې له څه شك او شبهی د غاړی وندنی ته ویل کېږي چه تحت اللفظ ترجمه ئې (ګلوبند) دی که څه هم د فارسی په اصطلاح کښې ګلوبند یوه ښایسته امیل ته ویل کېږي چه د تزین او آرایش دپاره په غاړه کښې اچول کېږي.

و‌ګړی: پدی کلمه کښې دوه تاویلونه په نظر راځی یو دا چه و‌ګړی یوه کلمه ده او له ‌ګړېدلو څخه جوړه شوېده چه د ناطق او متلفظ معنی لری- بل دا چه له (وی ‌ګړی) څخه مرکبه ده او دوه جزَ لری چه (وی) د لفظ او قول په معنی دی لکه چه په زړوکتابو کښې ئې مومو او د (وینا) کلمه ئې هم تائید کوی او (‌ګړی) یا (‌ګری) د نسبت او فاعلیت علامه ده چه له یوې بلې کلمې سره یو ځای کېږی او داسې اسم صفت ورځنې جوړېږی چه د فعالیت معنی هم پکښې پرته وی لکه: ژرنده ‌ګړی- لو‌ګری- اشر‌ګری یا داسې نور ...

د دې وروستی تاویل په لحاظ هم ویلی شو چه دا کلمه په اصل کښې د ناطق او متلفظ په معنی وه چه د انسانی حقیقی مفهوم دی، وروسته ئې په معنی کښې څه تغیر او تحول راغلی او لږ څه ئې خپل رنګ بدل کړېدی.

پیمخی: له (پی) او (مخ) څخه جوړ شویدی چه اوس د ښکلی او ښایسته معنی لري او دومره عمومی مفهوم ئې پیدا کړی چه یوه ښایسته ټوپك ته هم پیمخی ټوپك ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي مګر په اصل کښې هغه چاته ویل کېده چه مخ به ئې په سپینوالی او لطافت کښې د پیو په شان و، چه هغه معنی په ټوپك کښې هیڅکله نه جوړیږی.

دغسې ډېر ترکیبی کلمات په پښتو کښې شته چه پس له ترکیبه ئې بله معنی پیدا کړیده او د اوسنی معنی په اعتبار د بسیطې کلمې حیث لري مګر لفظی صورت ئې ترکیبی رنګ لری لکه: یومخی چه پخپله ترکیبی معنی کښې ئې څه تحول قبول کړېدی او د همدی لامله هر سړی ته یو مخی نه ویل کیږی که څه هم هیڅوك دوه مخونه نلری او هر څوك د یوه مخ خاوند وی نو ویلی شو چه اوس یومخی د خپلی معنی په لحاظ چه صادق سړي ته ویل کیږی یوه بسیطه کلمه ده- همدارنګه زړه سواندی، سرتور، خوابدی، ټیټ سترګی، زړه تورن، زړور، او داسی نور ...له همدغسې لغاتو څخه دي چه وروسته له ترکیبه ئې بسیط حیث پیدا کړی او دریم لغت ورځنې جوړ شویدی مګر بالعکس ځینې داسې مرکب کلمات هم شته چه لفظی صورت ئې په ظاهره بسیط معلومیږی مګر په معنی کښې ئې ترکیبی رنګ ښکاره وی لکه (څنګه چه له (څه رنګه) څخه مرکب دی او همدغه ترکیبی معنی ئې ساتلې ده.

نغری: دا لغت له (نغرل) سره اشتقاقی ارتباط لری ځکه چه نغرل د خوړلو په معنی دی او نغری هم د جوړو پخولو ځای ته وائي او احتمال لري چه په لمړیو وختو کښې به د جوړلو ځای هم همدغه و، ځکه چه دا د نانخوی خونې وروسته پیدا شویدي او په ابتدا کښې ژوندون ډېر بسیط کیف درلود او اوس هم په کلوکښې زیات خلق دناستی په خونه کښې نغری لری او نغری په غاړه ډوډی خوری.

شوملی: دا کلمه هم د پښتو له یوه مصدر سره چه (شومل) دی اشتقاقی علاقه لری ځکه چه (شومل) د څکلو معنی لری او شوملی هم د څکلو شی دی او په لفظ کښې هم دومره ورته نزدی دی چه د حرکاتو په تعدیل ورځنی هغه کلمه جوړیږی چه ځینې کسان ئې اسم مفعول او ځینې ئې صفت مشبه او یا په کوم بل نامه بولی.

موړ: له (مړی) سره لفظی او معنوی تناسب لری چه په ځینو ژبو کښې نه لېدل کیږی او همدغه تناسب ته اشتقاق وائي.

مړول او مړېدل چه دوه مصدرونه دي هم له همدی مادی ماخوذ دي.

مینځل: هر کله چه ظاهری تطهیر او پاکوالی په مینځلو راځی او مینځل ورته ویل کیږی نو وروسته همدغه لغت په لږ لفظی تغیر د معنوی پاکوالی او تقدیس و تسبیح معنی هم پیدا کړه او (مانځل) ورځنې جوړ شوه مګر څنګه چه د لغاتو د تغیر او تحول سلسله تل جاری ده او هیڅکله نه قطع کیږی نو له (مانځل) څخه هم د یوه بل تحول او انتقال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اثر کښې (مونځ) جوړ شو او د صلوة معنی ئې پيدا کړه ځکه چه په مانځه کښې هم د لوی ښښتن (مانځنه) شته او بې د ځان له مينځله او ظاهری تطهير څخه نه ادا کيږی.

وروسته تر دې چه د دغه لغت ټول صورتونه په نظر کښې ونيسو نو څرګنديږي چه (مينځل) نسبت ووينځلو ته اصل او مرجح دی چه بايد په ليکلو کښې همدغه يو شکل او صورت غوره شي.

سندره: د دی لغت اصل او ريشه په سانسکرت کښې پيدا کولی شو او پوهيږو چه دا کلمه د دوو جزو څخه مرکبه ده ځکه چه په سانسکرت کښې (ناو) اواز ته وائي او (سو) هم د (خوش) په معنی دی چه له بلی کلمی سره د اختصار په ډول يو ځای کيږی او په سانسکرت کښې ئې په همدغه ترکيبی ډول مثالونه مومو لکه (سناد) چه خوش اواز ته ويل کيږی او (سکندهـ) د خوشبو معنی لری چه په دواړو کلمو کښې له (سو) څخه يوازی (س) اخستل شوی او (کندهـ) سره يوځای شويدی.

نو سندره هم د دی لامله چه په ښه اواز ويل کيږی او يوه خوږه نغمه وی د لفظ او معنی په اعتبار له (سناد) سره تناسب او اشتقاقی رابطه لري.

چرګې: د نغری غاړی او ماحول ته پښتانه (چرګی) وائي، ښائي چه دا لغت له (چرګی) اخستل شوی ځکه چه په ژمی کښې اکثر ځايونه خلق د نغری شاوخوا ته د خبرو اترو دپاره راټوليږی او د نغری غاړه په حقيقت کښې د جرګی ځای وی.

غږ: دا لغت په پښتو کښې معروف او مشهور دی چه په فارسی ئې (صدا) بولی مګر خومره چه په فارسی کښې (صدا) عموميت لری او د هر شی اواز ته ويل کيږی غږ هغومره عموميت نلری او د انسان په آواز پورې ډير اختصاص لری. دی لغت د نورو لغتو په جوړيدو او پيدا کيدو کښې ډيره برخه اخستيده او څو لغتونه ورڅخه جوړشويدی يعنی له يوی خوا ترينه د (غږيدل) مصدر جوړ شوی لکه چه د پښتو اکثر مصدرونه له همدغسې کلماتو څخه جوړيږی له بل خوا ورځنې د (غوږ) لغت جوړ شوی چه د (غږ) اوريدلو اله ده او ټينګ تعلق ورسره لري.

څنګه چه له (غږ) څخه د (غږيدل) مصدر جوړ شوی همدارنګه له (غوږ) ځنې هم د (نغوږل) مصدر پيدا شوی چه د نن ورځې په محاوره کښې نشته مګر په پخوانيو کتابو کښې له خپلو مشتقاتو سره ليدل کيږی.

اومږی: هغه تار چه سست او بې تاوه وی (اومږی) ورته وائي لکه چه تينګ او تاو کړی تار ته (مزی) ويل کيږی او يوه قوی او غښتلی سړی ته هم مزی وايه شی لکه چه بې قوته شی ته اومږی وائي او يوه داسی غړی ته چه حس او حرکت پکښې نه وی مړږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل کېږی نو ویلی شو چه یا (اومړی) له مړی څخه جوړ شوی او یا (مړی) له اومړی څخه د نحت په اثر کښې پیدا شویدی.

پرتوګانړ: په اصل کښې د پرتوک وانړ چه (وانړ) او (وانړکی) د پړی په معنی دی او له پرتوک سره په اضافی ډول مرکب شوی او اختصار پکښې راغلی دی- وروسته بیا په ځینې تلفظونو کښې (ک) په (غ) بدل شوی او (پرتوغانړ) شویدی مګر لمړی تلفظ اصل او مرجح دی.

زمکه: د دې لغت په عوض په فارسی کښې (زمین) او په سانسکرت کښې (جما) ویل کېږی. د فارسی نوم په تحلیل کښې ئې د ژبې پوهان وائي چه (زم) د یخنۍ او سردۍ په معنی دی چه (زمستان) هم ورځنې ماخوذ دی نو د دی لامله چه د زمکی جرم او مخ سوړ دی نو زمین ورته وویل شوه.

د سانسکرت نوم په تحلیل کښې ئې هم وائي چه (جما) له (جنم) څخه مشتق دی او جنم د پیدایش په معنی دی نو هر کله چه زمکه د ټول مخلوق د پیدایش ځای دی نو (جما) ورته وویل شوه.

په پښتو کښې (زمکه) هم دغه لمړی تاویل نښه قبلوی او ویلی شو چه په پښتو هم یخ موسم ته (زمی) وائي لکه چه په فارسی ئې زمستان بولي نو زمکه په همدغه اعتبار چه یوه سره کره ده په دغه نامه بلل شویده.

که دېته وګورو چه زمکه د ژوند او زرغونېدو ځای دی ښائي چه له دی دوو لغتو سره ئې هم څه اشتقاقی ریشه پیدا کړو.

زمکه له زیم سره هم په لفظ کښې نږدې معلومېږی نو کیدی شی چه زمکی ته پدې لحاظ چه اوبه او زیم ورځنې پیدا کېږی زمکه ویل شوی دی.

غل: دا لغت هم له ډېرو لغاتو سره لفظی او معنوی مناسبت او اشتقاقی علاقه لری یعنی غل، غلیم، غلول، غالی، غېل، چه په فارسی ئې (دغل) بولی د یوی کورنۍ لغتونه دی بلکه غلی او غلی کېدل هم له همدغی ځانګی څخه دي.

خوله: خوړل او خواړه له (خولی) سره لفظی او معنوی تناسب او اشتقاقی علاقه لري.

ځبل: ځوبل، ځبل او ځوبلول هم یو له بله جوړ شویدی.

کسل: لکه چه (کَسَیٌ) او (کسل) یو له بله جوړ شویدی او (کتل) هم ورته نږدی معلومېږی همدارنګه لېدل او لیمه هم یو له بله ماخوذ ښکاره کېږی.

تله: تلل او تول هم له تلی سره لفظاً د معنی قرابت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېلمه: په سانسکرت کښې (مهمان) د تعظيم معنی لری او (مها) هم معظم او مشر ته ويل کيږی نو هر کله چه مېلمه هم د عزت خاوند وی او هر څوك ئې تعظيم کوی هغه هم په دغه نامه وبلل شوه.

په پښتو کښې مېلمه چه جمع ئې (مېلمانه) راځي له (مهمان) سره پوره قرابت لری او ويلی شو چه مېلمه هم په اصل کښې (مېلمان) و، او وروسته ورځنې الف او نون لوېدلی او مېلمه شوېدی- د دی دواړو تورو د لويدلو ډېر مثالونه هم په ژبه کښې شته او زيات شواهد لری د دې کلمی مونث چه (مېلمنه) راځي هغه هم د دې خبرې اثبات او تائيد کوی چه (مېلمه) په اصل کښې نون درلود او وروسته ورځنې لويدلی دی، که نه هيڅکله داسی نه کيږی چه مذکر کښې نون نه وی او په مونث کښې زيات شی.

لومه: په سانسکرت کښې (لوم) د بدن و ينښتانو ته وائي چه د پښتو لومه ورسره لغوي قرابت لری.

مشر: دا کلمه له (مها) او (مه) سره لغوی قرابت لری چه لمړی کلمه په سانسکرت کښې او دوهمه په فارسی کښې د لوی او بزرګ معنی لری.

کشر: په سانسکرت کښې (کشا) د خاشاك په معنی دی او په فارسی کښې (که) واړه ته ويل کيږی.

ورېشل: چه رېشل هم ويل کيږی د سانسکرت له (رشمی) سره چه تاروته ويل کيږی نژدی ښکاری- په پښتو کښې (رشمه) هم هغه مئين پری ته وائي چه له تارو څخه جوړ شوی وی.

تنسته: په سانسکرت کښې تارو ته (تان) هم وائي چه د فارسی (تنيدن) او د پښتو (تنسته) ورسره اشتقاقی رابطه لری.

کلی، کلا، کور: دا دری واړه لغتونه يو له بله جوړ شوی او اشتقاقی علاقه لری، که څوك (کلا) له (قلعه) څخه مضغن بولی هغه به کلی او کور ته ملتفت نه وی.

سمسور: په پښتو کښی سمسور اوس د سر سبز او خرم و شاداب معنی لری او هر تازه باغ ته سمسور ويل کيږی مګر ښائي چه په اصل کښې به د ګلو سره چمن او ګلزار ته ويل کيده لکه چه په اشعارو کښې هم دا لغت د ګلو باغ سره زيات استعمال شويدی لکه:

باغ د ګلو به سمسور وی مونږ به نه يو — د بلبلو به پری شور وی مونږ به نه يو

ګله به هله ورته وکړم — چه سمسور باغ دی نورو نه نيسی ګلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته په دغه معنی کښې تغیر او تحول راغلی او د سرسبزی معنی ئې پیدا کړېده د دې خبرې تائید او تصدیق دا هم کوی چه په سانسکرت کښې (سمن) مطلق ګل ته وائي او په فارسی کښې یوه مخصوص ګل ته ویل کېږی نو کېدی شی چه سمسور له (سم) چه د سمن مخفف دی او (سور) څخه مرکب شوی وی او اصلی معنی ېې سور ګلزار وي.

پرون: چه د تېرې ورځې په معنی دی او کله د مطلق تېر او ګذشته په معنی راځي لکه پرون شپه، پرون ورځ، پروسکال- په سانسکرت او فارسی کښې هم نېلې او رېښې لري ځکه چه په سانسکرت کښې (پر) او په فارسی کښې (پارینه) د تېر او ګذشته معنی لری او (پار) هم په فارسی کښې تېر کال ته وائي.

اوره: اوریا، اورېدل او (اوره) یو له بله ماخوذ او مشتق دی.

مړاوی: له مړاوبی څخه مخفف دی.

مری: دا لغت په پښتو کښې دوه معنی لری یعنی هم ستونی او توتکی ته وائي او هم هغه شی ته ویل کېږی چه په فارسی ئې (موره) بولی او یوه مخصوص قسم ته ئې (مروارید) هم وائي چه په پښتو ئې مرغلره بولي.

دا لغت له (موری) سره هم اشتقاقی علاقه لری چه په پښتو، فارسی او سانسکرت دری واړه ژبو کښې د اوبو تېرېدلو ځای ته وائي.

سوی: دا لغت په پښتو او فارسی دواړو کښې ظاهری قوارې او سر و صورت ته ویل کېږی چه وائي فلانکی ښه سوی لری او مراد ورځنی دغه ظاهري وضعیت او نمود وی.

په سانسکرت کښې (سوید) چه له (سوی) سره ډېر قرابت لری د خوی په معنی دی بلکه خوی له همدغې کلمې ماخوذ دی ځکه چه دا راز ډېرې کلمې شته چه په سانسکرت کښې په (س) او په پښتو او فارسی کښې په (خ) ویل کېږی لکه خسر چه په سانسکرت کښې (سوسر، شوسر) ویل کېږی یا لکه خور او خواهر چه په سانسکرت کښې ورته(سوسری) وائي نو ویلی شو چه سوی په اصل کښې د خوی په معنی و چه وروسته ئې معنوی تحول کړی او د ظاهري قوارې مفهوم ئې پیدا کړیدی.

همدارنګه خوی د پښتو او فارسی مشترك لغت دی چه په سانسکرت کښې هم ریشه لری.

کونډه: هغه ښځه چه مېړه ئې مړ وی کونډه ئې بولي- د دې لغت د معنی په تحلیل کښې دوه نظریې د سړی فکر ته راځی چه هغه دواړه د (کونډ) د کلمې څخه ناشی دی ځکه چه کونډ په پښتو کښې برسېره پدې چه د (کونډی) د کلمې مذکر صورت دی دوه نوری معنا هم لری یعنی د غره سر او جګی څوکی ته چه ونې او بوټی نلري او بیخی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچه او سپېره وی هم کونډه ویل کېږی او بې ښکرو حیوان هم کونډ او کونډی بولی، له لمړۍ معنی څخه معلومېږی چه کونډه د دی لامله په دغه نامه یاده شوېده چه دا هم د مېړه دنه والی په سبب وچه وی او د زېږېدو او انتاج هیله ورځنې نشي کېدی.

دوهمه معنی سړی ته دا القا کوی چه په پښتو کښې لکه چه بې ښکرو حیوان او بې ښاخونو ونې ته کونډ او کونډی ویل کېږی، خوار او عاجز سړي ته هم کونډ وائي ځکه چه په پښتو او فارسی دواړو ژبو کښې ښکر د قوت معنی افاده کوی لکه چه وائې فلانکی ښکر لری یائې ښکرونه ورمات کړه، که ئې له بزرګۍ ښکر شنه شی هم به دا کار ونکړی- نو هر کله چه کونډه هم په کلی او کور کښې عموماً خواره او عاجزه وی نو کونډه ورته وویل شوه.

سور: یوه مخصوص رنګ ته وائي چه په سانسکرت کښې ئی (شون) بولې- څوك چه د تورو له ابدال سره اشنا وی او پدی باب کښې څه مطالعات لری هغه به دا خبره په آسانۍ ومنی چه شون او سور یو له بله جوړ شویدی او پوره قرابت لری ځکه چه (س، ش) او همدارنګه (ر، ن) هر وخت یو په بل بدلېږی او ډېر مثالونه لری لکه: شته، سته- رنګړی، ننګړی- او داسی نور...

کارګه: په سانسکرت کښې (کاک) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې کارغه او کارګه لری.

ببره: چه ځینی پښتانه وېره هم وائي په سانسکرت کښې (بهی) او په فارسی کښې (بیم) همدغه معنی لری او په ریشه کښې سره شریك دي.

ورندار: د ورو ښځې ته پښتانه ورندار وائي چه له ورور او (ندار) څخه مرکب لفظ دی مګر څه تخفیف او نحت پکښې شویدی لمړی جز خو معلوم دی او تفصیل ته هیڅ حاجت نلری- دوهم جز ئې په ترکیبی ډول په (تندار) کښې هم شته چه د تره ښځې ته وائي او له تره او (ندار) څخه ئې ترکیب موندلی دی.

نو ویلی شو چه (ندار) د ښځې په معنی دی او د سانسکرت له (ناری) سره چه هغه هم همدغه معنی لری لفظی او معنوی قرابت لری.

هغومره: همدغه راز څومره، دومره، له دوو جزو څخه مرکب لغتونه دي چه یو جزئی (مره) او بل جزئې (هغه، څو، دا) دی ځکه چه (مره) د اندازی معنی افاده کوی او د دې بل جز له یو ځای کېدو سره د (آنقدر، چقدر، اینقدر) معنی پیدا کوی.

هومره هم له هغومره او هماغومره څخه مخفف دی او ترکیبی لغت بلل کېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه هغسی، داسی یا هسی هم لکه هغومره، دومره او هومره ترکیبی وضعیت لري.

بخره: په فارسی او ژند کښې (بخش) د بخری معنی لري او په لفظ کښې هم ډېر سره نږدی دي، د دغې مشترکې ریشې په لحاظ ویلی شو چه (بخره) اصلی صورت او (برخه) محرف صورت معلومېږی، د همدی لامله په زړو آثارو او دیوانو کښې عموماً بخره لیکل شویده.

نیمګړی: له نیم کړی څخه جوړ شوی او کاف په ګاف بدل شویدی.

یوازې:- له یو وزری څخه مخفف دی.

ونج: د ځای معنی لری لکه چه (ګړونج) د ګړیو اینسودلو ځای ته وائي او داسی هم ویل کېږی چه ستا په ونج کښې مې روپۍ ورکړی یعنی ستا په ځای مې روپۍ ورکړی- نو که څوك ئې د عوض په معنی ترجمه کوی سهوه به وي.

روغبړ: چه د هر کلی معنی لری له (روغ اوسی او بړ بړ راشی) څخه د نحت په ډول جوړ شوی او له کلامه کلمه پیدا شوېده لکه چه د (هرکلی) کلمه له (هر کله راشی) څخه مخففه ده.

مړوند: د لاس بند ته ویل کېږی چه له (مټ) او (وند) څخه مرکب دی- وند په پښتو کښې د بند معنی لری لکه چه د غړوندی په بحث کښې پرې خبرې وشوې- مت هم د پښتو معروف لغت دی څوك چه د تورو او حروفو په ابدال کښې مطالعه لري هغه به دا ومنې چه (ټ، ړ) ډېر ځله یو په بل بدلېږی لکه غړی او غټې یا داسی نور نو کېدی شی چه مړوند له مټ وند څخه جوړ شی.

لالي: وار د واره د سړي فکر ته دا راځی چه (لالی) به له لعل څخه جوړ شوی او د دې لامله چه لعل یو ښایسته شی دی په پښتو کښې د معشوق او محبوب دپاره استعمال شویدی مګر زما په ګمان لالی له (ګلالی) څخه د نحت په ډول پیدا شوی دی او له لعل څخه نه دی ماخوذ. ځکه چه یو خو د لفظ په لحاظ (لالی) ګلالی ته نږدی دی او بل دا چه ګل نسبت لعل ته زیات عمومیت لری او هر څوك ئې له ښایست نه ډېر متاثر کېږی نو له دغسې کلمی نه یوه کلمه جوړول قوی احتمال لري.

ادیره: یا هدیره چه د مقبرې معنی لري ځینی کسان ئې له (هډایری) څخه ماخوذ بولی او وائي چه مقبری ته په همدغه لحاظ چه هډونه پکښې ایری خاوری کېږی هدیره بلل کېږی ځینې نور وائي چه هدیره د عربی له (حضیری) څخه جوړه شویده او د مغناتو له جملی څخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګمان هديره يا اديره په اصل کښې (هادېره) وه چه (ها) د (هاغه) مخفف دی لکه چه اوس هم په ځينو محاورو کښې هاسړی د هاغه سړی يا د هغه سړی په معنی دی او د بعيدی اشارې کار ورکوی- دېره هم په پښتو کښې د توقف او اوسېدو ځای ته وائي او د پښتو له مشهورو لغاتو څخه ده نو کېدی شی چه د دغې دېری په مقابل کښې چه مونږ د ژوند په حال کښې پکښې اوسېږو مقبری ته (هادېره) ويل شوی چه پس له مړينې ورځو او د يوی دېرې مثال پيدا کوي.

ښوتې: ښائي چه په اصل کښې به سرپوټې وه ځکه چه ښوتې هغه واړه ټيکری ته وائي چه ايله سرپټوی او پوره ټيکری نه وی نو کېدی شی چه سرپوټې ښوتې شوی وی او يو بسيط رنګ ئې پيدا کړی وي.

ښوك چه په پښتو کښې لغوي مطالعه لري او لغاتو ته ښه ځير شوی وی هغه به يقين وکړی چه د پښتو په لغاتو کښې د ترکيب و اشتقاق يوه قوی سلسله شته چه يو لغت له بل سره تړی او د هر لغت اصل او اساس په يوه ځلانده رڼا کښې ښئيی- مګر هر کله چه دغه بحث لږ څه نوی دی او دغه رڼا هم لږ څه سترګې بريښوی نو زه په ځينو لغاتو کښې خپل نظريات لا ښه نشم ښکاره کولی يعنی هغه څه چه د زړه د اشراق په رڼا کښې ئې وينم مګر د استدلال په رڼا کښې ئې نورو ته نشم ښودلی بل وخت ته ئې پرېږدم.

د مثال په ډول وايم چه ماته ځينې غټ غټ مصادر له يوه لغت څخه ماخوذ ښکاری لکه لورول او لورينه چه زما په ګمان د لور له کلمې نه پيدا شويدی ځکه چه د لورينی يو لوی مظهر ديوی مور دپاره خپله لور ده نو کېدی شی چه دغه مصدر د لور له لفظ څخه ريشه اخستی وی- همدارنګه احتمال لری چه (پيرزوينه) د (زوی) له کلمې اخستل شوی وی خو د دی لامله چه دغه راز بحثونه لا ځينې کسانو ته بدعت ښکاري او په ښه سترګه ورته نه ګوري زه وريوری نور نه ښلم او محض د دی دپاره چه په نورو ژبو کښې هم د دغه راز تاويلاتو او نظرياتو امثال وښيم د جرجي زيدان له فلسفة اللغويه څخه د ده ځينې نظريات د ځينې عربی لغاتو په باب کښې رانقلوم چه دغه بحث څه علمی اعتبار پيدا کړي.

دا نوموړی او مشهور عالم عقيده لری او په خپل کتاب کښې ئې پوره ثابتوی چه د عربی اوړده کلمات لکه څلور حرفي، پنځه حرفي، شپږ حرفي يا داسی نور ارومرو له دری حرفي بلکه دوه حرفي کلمو څخه جوړ شويدي- دی دېر دری حرفي کلمات لکه ځينې ادات له دوو جزو څخه مرکب ګڼي او وائي (بين) چه د ظرفيت کلمه ده له (با)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف جر او (این) ظرف مکان څخه مرکبه ده همدارنګه (عند) له (عن) او (ید) څخه مرکب بولي.

کوم ادات او روابط چه په عربي ژبه کښي شته لکه حروف جاره یا داسی نور دا هم د ځینې کلماتو مخففات بولی او وائي چه دا ټول د نحت په اثر کښي له مستقلو کلماتو څخه جوړ شویدی لکه چه (با) د ظرفیت په معنی له (بیت) څخه مخفف دی ځکه چه بیت په سریانی ژبه کښي د (بین) او (فی) معنی ورکوی یعنی ددې په ځای چه (بین القبور) یا (فی القبور) ووائي (بیت القبور) وائي- په کلدانی ژبه کښي (بی) همدغه معنی لری چه په سریانی کښي ئې (بیت) او په عربي کښي ئې یوازی (با) یا (فی) لری نو معلومیږی چه له (بیت) څخه (بی) او له (بی) څخه یوازی (با) پیدا شوې ده.

همدغه شان یوازی لام چه له حروف جاره ؤ څخه دی له (الی) او (الیة) څخه چه د جهت او ناحیې معنی لری مخفف ګڼی او وائي چه ادات او حروف معانی د مستقلو الفاظو بقایا دي چه په مرور د زمان ئې دغه صورت پیدا کړیدی.

که سړی تتبع او لټون وکړي په نورو ژبو کښي هم دغه راز روابط پیدا کولی شی چه د مستقلو کلماتو بقایا (پاته شونی) معلومیږی لکه د فارسی (در) چه له (درون) څخه مخفف دی او اوس هم در او درون دواړه ویل کیږی لکه: محتسب را درون خانه چه کار.

غرض دا دی چه دغه کلمات او الفاظ چه مونږ پرې ګړیږو په اصل کښي له خو محدودو اصلونو څخه د لفظی او معنوی تغیر او تحول په اثر کښي پیدا شویدي او یوه اشتقاقی لاره ئې طی کړېده یعني ځینې کلماتو د استعاری له لاری بلی معنی ته انتقال کړی او معنوی تحول پکښي راغلی دی او ځینې نورو د نحت او قلب یا ابدال په اثر کښي نوی صورتونه او آهنګونه پیدا کړیدي لکه چه زمخشری وائي د قسم په تورو کښي اصلی توری (ب) ده چه وروسته په (و) او بیا په (ت) بدل شوی دی او د یوی معنی دپاره دری صورتونه پیدا شوه- د استعاری له لاری هم یو لغت د معنی په لحاظ ډیر ځایونه نیسی او د خو لغتونو کار ورکوی.

شهر په عربی کښي اصلاً د سپوږمۍ په معنی و لکه چه په سریانۍ کښي (سهر) هم همدغه معنی لری، وروسته قمری میاشتی چه د سپوږمۍ په اعتبار یو له بلي بېلیږی په دغه نامه وبلل شوي او پس له هغه شمسی میاشتو ته هم شهور وویل شوه.

همدارنګه (نبی^ص) چه پیغمبر ته وائي او د قاموسو خاوندان ئی (نبأ) یا (تنبأ) څخه ماخوذ او مشتق ګڼي چه د خبرولو معنی پکښي پرته ده په اصل کښي یوه پخوانۍ مصری کلمه ده چه له (نب) او (ی) څخه مرکبه ده او د کاله یا کورنۍ مشر ته ویل کېده

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو یهودیانو هم دا کلمه واخستله او په لمړی وخت کښې ئې خپلو نیکو او پلرو ته غوره کړه مګر وروسته ئې د انبیاٴ دپاره خاصه کړه او تخصیص ئې ورکړه.

پخوا تر دې یهودیانو پیغمبر ته (رائی) ویل چه د (بینندهٔ غیب) معنی لری.

په هره ژبه کښې الفاظ او کلمات همدغه راز آووښتی را اووښتی دی او سل رازه تغیر و تحول کړی دی.

د همدغه بدلون او اووښتو په اثر کښې له یوې ژبې څو ښاخونه او له یوه ښاخه څو ځانګې بېلې شویدي چه اوس په بېلو بېلو نومونو یادېږی او د ارتقا او تکامل په لحاظ یو له بله ښکاره فرقونه او ځانته ځانته خصوصیات لری.

د دی دپاره چه د ژبو عمومی وضعیت لږ څه رڼا شی په روستیِ بحث کښې ورباندې د اختصار په ډول غږېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو عمومی ويش

د دنيا مهمې ژبې په درې لويو او مهمو برخو بېلېږي چه هره برخه يو لوی اصل بلل کيږي او ځانته ځانګې لري چه دلته د يوی مختصرې نقشې په رڼا کښې ښودل کيږي.

ژبه

- **طورانی**
  - ترکی – تاتاری - مغولی
- **اریائی**
  - **جنوبی**
    - لاتینی – یونانی
      - فرانسوی- اسپانوی
      - ایتالیائی
  - **شمالی**
    - سانسکرت
      - پښتو – فارسی
      - کردی- ارمنی
      - هندی - اوستائی
- **سامی**
  - عبرانی-سریانی-عربی-ارامی-

دا پورتنی ويش او تقسيم د ټولو محققينو په نزد په همدغه يو راز نه دی يعني د ځينې ژبو په باب کښې څه اختلاف نظر شته او پدې باب کښې چه پښتو لکه فارسی او هندی د سانسکرت يوه څانګه ده پښتانه پوهان نور نظريات لري. يعنی دانشي منلی چه پښتو هم د سانسکرت هغه راز څانګه ده لکه فارسی چه ده، ځکه دا دواړه ژبې له سانسکرت سره يو راز شباهت او يو ډول خپلوی نلری، لکه چه د مخه د پښتو او سانسکرت په بحث کښې هم څه اشاره ورته وشوه چه د ځينی عمومی او مشترکو صفاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ مونږ پښتو او سانسکرت لکه دوه لوی ښاخونه او فارسی لکه یوه څانګه بللی شو.
زمونږ مطلب له دې نقشې څخه یوازې هغه عمومي رڼا ده چه د ژبو لری او نږدی قرابتونه په کُلی او اجمالي ډول ښئي.

که مونږ د ژبو په شاوخوا کښې تحقیق او پلټنه شروع کړو راته به څرګنده شی چه هره ژبه له بلې سره د خپل قرابت په اندازه لږ او ډېر نږدیوالی او خپلوی لري یعنې یوه اریائي ژبه هم له یوی سامی ژبې سره په ځینو لغاتو کښې لږ لږ قرابت ښئی مګر په هغه اندازه نه چه اریائي ژبې ئې پخپل مینځکښې لري ځکه چه د دوی خپلوی پخپل کور کښې زیاته او ټینګه ده.

وګورئ! د لاتینی ژبی (اِس) د سانسکرت (اَس) د فارسی (است) د پښتو (سته) چه ټول په یوه معنی دی یو له بله څومره قرابت لري مګر دا قرابت په یوه سامی ژبه کښې لږیری او دغه ریشه په عربی کښې یوازی په مغنی صورت مومو یعنی تنها په (لیس) کښې چه (لا) نافیه ده (ایس) د وجود په معنی ګورو او په نورو ځایو کښې ئې څه پته نشته.

همدارنګه د لاتینی (مېتر) د یونانی (میتر) د سانسکرت (ماتری) د پښتو (مور) د فارسی (مادر) د انګلیسی (مدر) چه ټول یوه معنی لري په اشتقاقی ریشه کښې نسبت د عربی (ام) د چینی (مو) او د قبطی ژبی (ماو) ته زیات قرابت لري.

ژبې د تعبیر او افادی په لحاظ دوه ډوله دي چه مترقی او غیر مترقي ئې بولي یعنې هغه ژبې چه مطالب پکښې ادا کیږي او د انسان ډېر احتیاجات رفع کوي هغې ته مترقی وائي او هغه بله غیر مترقی بلل کیږي، مترقی ژبې بیا د تعریف او اشتقاق د قابلیت په لحاظ دوه رازه دي چه متعرفه او غیر متعرفه ئې بولي.

متعرفه ژبې هغه دي چه تعریف او د کلماتو تغیر د الحاق او ادراج په صورت پخپله اصل کلمه کښې قبلوي او په دوو لویو ښاخونو بیلیږی چه اریائې او سامی ئې بولي.

غیر متعرفه ژبې هغه دي چه په اصل بنا یعنې په نفس کلمه کښې تغیر نه قبلوي او اشتقاق ئې د اداتو په الحاق اونښلولو صورت مومي لکه چه په ترکي ژبه کښې (یاز) کتابت او لیکلو ته وائي او ماضی ئې د (دی) په نښلولو جوړیږی یعنی (یازدی)ویل کیږي- که چیرې له دغی ماضی څخه بعیده ماضی جوړوی نو یوبل دی ورسره یوځای کوی او (یازیدی) وائي چه (یازدی) د ولیکه معنی لري او (یازیدی) د لیکلی و په معنی راځي. کله چه جمع ورځنې جوړوی نو د جمع ادات (لر) ورباندی زیاتوی او (یازیدی لر) وائي او که غواړی چه نفی پری داخله کړي نو د نفی ادات (م) د اصل کلمې او د ملحقاتو په مینځکښې راوړی (یازمدیلر) وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومې ژبې چه له ترقۍ څخه لرې لوېدلي دي هلته ادات او د ارتباط حروف هم لږ دي او همدغه سبب دی چه په ځينې ځايو کښې ددې په ځای چه ووائي سړی ئې په لږکی وواژه- داسی وائي سړی ئي وواژه او لرګی ئې استعمال کړ يعنې د (په) په ځای يوه جمله استعمالوي.

د سامی ژبو يو واضح صفت دا دی چه د حرکاتو په تغير د لغت معنی هم تغير خوري او بله معنی پيدا کوی لکه (قَتَل، قُتِل، قَتلٌ) چه لمړی معلوم فعل دوهم مجهول فعل او دريم مصدر دی.

مګر بې د حرکاتو له تغيره بل فرق نلري او که حرکات لږ څخه اوړده شی نورې معناګانې هم پيدا کوي لکه (قاتل، قتول، قتيل) يا داسی نور ...

سامی او آريائي ژبې په دې يوه صفت کښې اشتراك لری چه دواړه د الحاق صورت د اشتقاق قابليت لري مګر د سامی ژبو امتياز دا دی چه د اشتقاق مهمه برخه ئې د حرکاتو په تغير صورت مومي او هغه ادات چه مستقله معنی لری، هغه په يوی کلمې پورې نه نښلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو عمومي تاريخ

د ژبو تاريخ په دوو دورو باندې وېشل کېږی چه يو ې دورې ته تقليدي او بلې ته نطقی دوره وائي.

په تقليدی دوره کښې انسان له خپلو مقاصدو او اغراضو څخه د تقليد په ډول تعبير کاوه يعنې که کله به ئې غوښته چه له يوې شبح څخه تعبير وکړي نو د هغې صفات او وضعيت به ئې د تمثيل او تصوير په ډول ښکاره کول او په دغه راز به ئې نور پوهول. په دغه دوره کښې ژبې د طبعي اصواتو او اشاراتو څخه عبارت وه، او الفاظو يو بسيط وضعيت درلود چه د اسم او فعل و حرف فرق پکښې نه کېده. اشتقاق او تعريف هم نه وه لکه چه اوس هم ځينې ژبې دغه حال ته نزدې دي او په ځينو ځايو کښې لکه استراليا او جنوبی امريکا بعضې خلق له خپل ټولو اغراضو تعبير نشی کولی او له اشارتونو کار اخلی د همدې لامله د شپې له مخې يعنی په تياره کښې د دوی مفاهمه نسبت ورځې ته تفاوت پيدا کوی. په اعدادو کښې هم د يوه او دوو دپاره کلمات لري او نور عددی الفاظ ور سره نشته يعنې يوه ته (نتات) او دوو ته (نايس) وائي نو که وغواړی چه دريم عدد هم افاده کړی يو او دوه سره جمع کوی (نايس نتات) وائي چه تحت اللفظ ترجمه ئې دوه او يو، راځي. همدارنګه د څلورو په ځای (نايس نايس) وائې او د پنځو په ځای (نايس نايس نتات) ويل کېږی چه (دوه دوه يو) ئې تحت اللفظ ترجمه ده ...

د ځينې معنا ګانو دپاره چه الفاظ نلری صلابت د تيرې په کلمه ئې افاده کوی او په دغه ډول خپل مطالب افاده کوی.

نطقی دوره:

په دې دوره کښې لغاتو لفظی تحول قبول کړی دی او د قلب و ابدال او نحت په اثر کښې ژبه له تقليدی اصواتو مستقلو الفاظو ته را نقل شوېده مګر ادات او حروف او اشتقاقی صيغې پکښې نه وې او د اسم و فعل و حرف فرق پکښې هم نه کېده بلکه د قرينې په اعتبار يولفظ کله داسم، کله د فعل او کله د ادات په ډول استعمالېده. وروسته چه لغاتو په دوهمه درجه ارتقا وکړه نو د اسم او فعل په مينځکښې تميز وشو مګر ادات او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روابط لانه و پیدا شوي او نه اشتقاقی صیغې جوړی شوی وې، نو د اداتو او حروفو په ځای به مستقل کلمات ویل کېده لکه چه چینیان اوس هم د حرف جر (فی) معنی د وسط او مینځ په کلمه افاده کوي یعنې د دې په ځای چه په کور کښې ووائي د کور د مینځ وائي او کله لا د یوه ادات په ځای یوه جمله هم استعمالوی لکه چه د مخه ئې یو مثال وښودل شو.

په دریمه درجه کښې چه لغاتو د ترقۍ بله مرحله طی کړه نو له الفاظو څخه حروف او ادات پیدا شوه او له اسماٴ او افعالو څخه حروف وزیږېدل خو سره له دې په افعالو کښې د جنس او عدد فرق نه کېده لکه چه اوس هم په پخوانیو مصری لغاتو (هیروګلیف) کښې د جنس او عدد تمیز نشته او هغه ادات چه په اریائي او سامی ژبو کښې شته په مصری ژبه کښې نشته.

په څلورمه مرحله کښې د جنس تمیز (مذکر، مونث) او عدد تمیز سره له اشتقاقه په ژبو کښې پیدا شو او وروسته تر دغې مرحلې په بله دوره کښې اعرابی تمیز په ژبو کښې ښکاره شو چه د کلمی د احوال له تغیر سره تغیر مومي لکه چه په عربی، یونانی، لاتینی او آلمانی ژبو کښې ئې وینو او په پښتو کښې هم لږو ډېر لیدل کېږي.

څنګه چه جرجی زیدان د ژبو او لغاتو په باب کښې خپله نظریه ښکاره کوي وائي چه د جنس تمیز یعنې تذکیر او تانیث په ژبه کښې یو حادث شی دی او د عدد تمیز هم حادث دی، د همدی لامله تذکیر او تانیث په ژبو کښې تفاوت لري یعنې په ځینو ژبو کښې ډېر او په ځینو کښې بیخي نه وي.

د ماضی او مضارع په اشتقاق کښې هم وائي چه یو لغت په لمړی وخت کښې له ماضیت او مضارع والي څخه خالي و، یعنی (ذهب) چه اوس ماضی بلل کېږی پخوائي د مطلق ذهاب معنی لرله او د زمانې مفهوم پکښې نه و پروت نو که چېرې به ویونکی غوښته چه دغه ذهاب (تلل) په تېر وخت کښې وښئ اول به ئې (ذهب) ویلی او وروسته به ئې ضمیر راووړ یعنی (ذهب انت) به ئې ویلی او که به ئې مستقبل وخت په نظر کښې و، نو (انت ذهب) به ئې ویل یعنی د کلماتو د تقدیم او تاخیر په ذریعه به ئې ماضی او استقبال ته اشاره کوله، وروسته ورو رو د نحت په اثر کښې ضمایرو خپل ځینې اجزا وغورځول او یوازی (ت) پاته شوه چه (ذهبت) او (تذهیب) ورځنی جوړ شوه.

پدې ټولو خبرو کښې مطلب دا دی چه هرې ژبې د هغه تغیر او تحول په اثر کښې چه د ارتقا او تکامل په لاره کښې ارو مرو پېښېدونکی دی خپله ذخیره زیاته کړېده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ژبه د خپل موجوده وضعيت په رڼا کښې پېژندل کېږی چه د ارتقا څومره مراحل ئې طې کړيدی او د تکامل کومې دورې ته رسېدلی ده.

کوم لغات چه موږ اوس پرې کړېږو تر اوسه ئې ډېر رنګونه پيدا کړی او راز راز تحولات پکښې راغلی دی.

لکه چه په يوه باغ کښې د ځينې بوټو او ونو څخه نور نيالګي پيدا کېږی او هغه بيا نوی نيلی هرې خواته ځغلوی همدارنګه لغات هم دی چه د ترکيب او اشتقاق په اثر کښې خپل تعداد زياتوی او وخت په وخت ډېرېږي.

په يوه ژبه کښې که ځينې نوو کلماتو ته احتياج پيدا شي نو له هماغه کلماتو څخه جوړېږي چه په ژبه کښې وي او خلق ئې وائي.

کوم وخت چه په مکسيکو کښی لمړی ځل بېړۍ وليدل شوه نو وار دواره ئې ورته (اکالی) وويل او دغه نوی شی ئې په دغه نامه وباله چه د اوبو کور ئې ترجمه ده يعنی د دغه شی له ليدو سره سم د خلقو ذهن ته دا راغله چه دا يوه کور دی چه په اوبو کښې سړی پکښې اوسېدلی شي.

په پښتو کښی چه ورته (بېړۍ) وائي ښائي چه پښتانه ئې د ليدو په وخت کښې د ماڼو ګانو وضعيت ته متوجه شوی وی چه هغوی د بېړۍ چلولو په وخت کښی ډېره بيړه او جديت کوي چه بيړۍ ژر راواوزی او اوبه ئې ډېر ښکته يونسي.

په ځينې ژبو کښې غشی ته د ليندی ځوی وائي. ځينی خلق چه په قهر او غضب شي نو وائي چه په سينه کښې مې هډوکی را جګ شو لکه موږ چه وايو په سترګو مې ورته توره شپه شوه. غونی مې زيږه شوه يا داسی نور ... او غرض مو د قهر او غضب حکايت وي نو ويلی شو چه په هر ځای او هره ژبه کښې د تعبير او افادی ډولونه بېل دي چه د هغوی په حياتی او عقلانی خصوصياتو پورې اړه لری او د لغاتو پيدايښت هم له دغه تاثير لاندې وي، همدغه د تعبير او افادې بېلوالی او بل راز والی دی چه په هره ژبه کښې سړی ځينې خصوصيات ويني چه هغه د يوې ژبې سبك له بلې ژبې څخه بېلوی او د ژبو مميزه صفات ئې بولي.

موږ د يوې ژبې لغتونه په بله ژبه ترجمه کوو مګر دا ترجمه عيناً هماغه کيف نلری او نه پکښې هغه ادبي او انشائي رنګ و آهنګ په هغه اندازه ساتل کېږي ځکه چه لغات او اصطلاحات، تعبيرونه او متلونه تراکيب او جملات په ژبو کښې ارو مرو بل راز کېږي او بڼه ئې اوړی. هغه لغتونه چه په يوه ژبه کښې ځينې معانی د نورو لغاتو په مرسته او ګډون ادا کوي په بله ژبه کښې ئې نشي ادا کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لغاتو تغير او تحول

لکه چه انسانان او وګړي د عصر او زمانې په لحاظ يا د هيوادونو په اعتبار ظاهري او معنوي تغيرونه قبلوي يعنې کله لنډې او کله اوږدې جامې اغوندي، يو وخت يوه شي ته په ښه سترګه ګوری او بل وخت ئې په بد نظر ويني، کله له چا سره مينه او محبت لرى او کله ورسره دښمني کوي يوه ورځ يوي خواته روان وى او بله ورځ بل لور ته مخه کړی همدغه راز لغات او کلمات هم دي خو ځينې الفاظ لکه صورت پرست اشخاص د لفظى او ظاهري تغير استعداد لري او د زمان و مکان په اغيزه ئې بڼه او څېره بدليږي او ځينې نور د معنوى تحول استقبال په ښه شان کوي او په معنى کښې ئې ژر ژر بدلون راځى، ځينې لغتونه داسې هم وي چه په دواړو خواو کښې تحول قبلوي او نور لغتونه ورځنې پيدا کيږي.

کوم معنوي تحول چه په لغاتو کښې پېښيږي هغه اکثره داسې وي چه يوه لغت له حسي دلالت څخه معنوي دلالت ته انتقال کړی وي لکه (پرېکړه) چه په اصل کښې د ظاهری قطع دپاره وضع شوی او په حسى امورو کښې استعمالېده مګر وروسته د جګړو او خصوماتو فيصلى ته هم ووېل شوه او يوه بله معنى ئې پيدا کړه.

د لفظي تحول مثالونه هم په ژبه کښې ډېر دي لکه: پښه، خپه- ژبه، زبه، جبه- غګ، ژغ- يا داسى نور ...

چه اوس د ځينو تغير او تحول ښکاره دی او د ځينو لړ څه له نظره پټ ايسي چه هر څوك ورته نه ملتفت کيږي.

هر کله چه د لفظي تغير مثالونه ډېر دي چه په لغوى څېړنه کښې د بدلېدونکو ځاى بدلوونکو او لوېدونکو تورو په بحث کښې وښودل شوه او پدې کتاب کښې هم د پښتو او سانسکرت د لغوى قرابت په بحث کښې ډېر داسې مثالونه راغله چه د لفظي تغير او تحول په اثر کښې له يوه اصل څخه جوړ شوي او دوه صورتونه ئې پيدا کړيدي نو دلته يوازې د معنوي تحول ځينې نمونې ښيو:

سيخ: په اصل کښې د اوسپنې يوې سمې او اوږدې آلې ته ويل کيږي چه د نغرى اور پرى لړي، وروسته ئې په پښتو کښى معنوى تحول وکړ او د سم (راست) معنى ئې پيدا کړه چه سخول مصدر هم ورځنې جوړ شو او ډېر اشتقاقات ورځنې کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسك: زما په ګمان دا کلمه له (هسك) څخه د لفظی تغیر په اثر کښې جوړه شوېده او ددې لامله ئې د قرعی معنی پیدا کړېده چه په دغه راز قرعه کښې د یوه شی هسکولو ته هم ضرورت پېښېږی.

پوزه: اصلی معنی ئې همدغه د استشمام او تنفس آله ده چه د دواړو سترګو ترمینځ واقع ده او د مخ له اعضاؤ څخه حسابېږي.

مګر وروسته ئې د ننګ معنی هم پیدا کړېده او څوك چه یو داسې کار وکړي چه ننګ پرې په ځای کیږي نو وائي چه پوزه ئې په ځای کړه.

اوربدل: د یوه غږ آواز او احساس ته ویل کیږي چه د غوږو په ذریعه کیږي مګر وروسته ئې په مفهوم کښې د قبول معنی هم زیاته شوېده او خبره اورېدل د خبرې منلو په ځای ویل کیږي.

نغوږل: دا مصدر چه له غوږ څخه جوړ شوېدی او د شنیدن معنی لري وروسته ورځنې د لفظی تغیر په اثر کښې (نغوتل) جوړ شویدی چه هغه هم داسې اورېدلو ته وائي چه قبول او منښت ورسره وي یعنی له لفظی تغیر سره یو ځای معنوی تغیر هم پکښې لږ څه راغلی دی او په اخره کښې ئې د پیروی معنی ته انتقال کړی لکه چه (نغوته) په همدغه معنی استعمال شوېده.

تیاره: دا لغت چه د ظلمت معنی لري او بنائي چه په آریائي ژبو کښې مشترکه ریشه ولري د یوه څه لفظی تغیر په اثر کښې ورځنې (تور) جوړ شوی چه یوه مخصوص رنګ ته ویل کیږي او د سپین په مقابل کښې راځي ځکه چه هغه له تیارې سره شباهت لري، وروسته تر دې بیا تور یو بل معنوی تحول وکړ او د تهمت معنی ئې پیدا کړه ځکه چه پخوا به د داسې خلقو چه د یوه بد او ناوړه کار نسبت به ورته وشو مخونه تورېدل او په کلو کښې به ګرزول کېده نو مخ تورېدل د ګناکارۍ علامه وګڼل شوه او په پښتو کښې ګناګار ته مخ توری او تور مخی وویل شوه.

مخ: په اصل کښې ئې دغه معنی نه درلوده لکه چه اوس ئې خلق ورځنې اخلي او د لحاظ و خاطر په معنی ئې استعمالوی.

وچ: د لوند په مقابل کښې وضع شوېدی او اصلی معنی ئې (خشك) دی چه د لمر د حرارت او تودوالی تاثیر ګڼل کیږي مګر نن ئې دومره تعمیم پیدا کړی دی چه یوه داسې علمی مضمون ته چه ادبی خوږوالی پکښې نه وی هم وچ مضمون وائي او نږدې ده چه د خاص معنی هم افاده کړي لکه وچ قانوني سړی یا وچ زور چه د نن ورځې په محاوره کښې ویل کیږي او غرض ورځنې خالص وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه: اوس ئې د وعدې او عهد و پیمان معنی هم پیدا کړه لکه ژبه کول چه د عهد کولو معنی لري مګر اصلي معنی ئې همدغه د ګړېدو او عهد کولو اله ده چه وروسته الفاظو او کلماتو ته هم وویل شوه.

تود: اصلي معنی ئې حرارت او ګرمی ده چه د اور یا لمر په اثر کښې پیدا کېږي مګر وروسته ئې د شدت معنی هم پیدا کړه یعنې شدید جنګ ته هم تود جنګ وویل شوه او تود مجلس لا هم ویل کېږي.

سور: اصلاً یوازی دغه مخصوص رنګ ته ویل کېده وروسته د قهر او غضب په معنی سور کېدل استعمال شو او کله چه دوه تنه یو بل ته په قهر شي نو وائي چه یو له بله سره شول.

مړ: دې لغت هم ورو رو او وخت په وخت ډېرې معنا ګانې پیدا کړی او په ډېرو ځایو کښې استعمال شو یعنې ځنکه چه یوه بې روحه کالبوت ته مړ ویل کېږي همدارنګه د اور صفت هم کېدی شی او وائي چه اور مړ شو. اور ئې مړ کړ.

مړې اوښکې- مړې خبرې- مړې سترګې- لا هم ویل کېږی او په داسی ځایو کښې استعمالېږی چه د حقیقی مرګ و ژوند هېڅ تصور پکښی نه کېږي ځکه چه حیات او ممات ته دومره عمومیت نشو ورکولی چه له مطلق جسم او جوهر ځنې هغه خواهم تجاوز وکړي او اعتراضو ته وویل شی یعنی خبرې پرې وستایو.

لاره: څرګنده ده چه د سبیل او طریق معنی لري مګر څومره چه په دغه معنی شهرت لري همدومره رسم و رواج، دود و دستور ته هم ویل کېږی- کله چه کوم پښتون د یوه تېر مخصوص عادت او عرف بیانوی نو وائي چه په دوی کښې دا لاره تېره ده- کوم د روغی او جوړې قوانین چه په پښتنو کښې شته او جاری دی هغه هم لار بلل کېږي د همدې لامله په دې نزدې وختو کښې د پښتو ګرامر ته چه د ژبې قوانین بیانوي د پښتو لیاره وویل شوه.

غاړه: هر څوك پوهېږی چه اصل معنی ئې (ګردن) دی مګر ورو رو ئې دومره تحولات کړیدی چه اوس ئې نیلې اوښاخونه ډېرو ځایو ته رسیدلی دی یعنې په حسي خوا کښې ئې دومره تعمیم پیدا کړی چه د سرك غاړه، د سیند غاړه، د نغری غاړه او دا راز نور ډېر صورتونه او ترکیبونه ئې پیدا کړیدی خو یوازې په همدغه یو راز عمومیت ئې اکتفا نه ده کړې په معنوي خوا کښې ئې هم تحول کړی او په داسی ځایو کښې لکه: پورېه غاړه مېړ مرداره- د ذمې معنی لري او غاړه بندېدل لا یو بل مفهوم هم ادا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بلې خوا غاړکی- غاړه په غاړه کېدل- غاړه اېښودل د هر چا په غاړه تلل یا د هر چا په غاړه ژړل- نور ډېر اصطلاحی او لغوی معانې هم بنئی.

خټه: مشهور لغت دی چه د (گل و لای) معنی لری، وروسته د دې لامله چه بنیادم له خاورو او خټو پیدا شویدی او د انسان اصل بلل کېږی د اصل او نسب په معنی هم استعمال شو لکه چه وائې په خټه څوك دی او غرض ئې د نسب پوښتنه وي.

کله لا خټه د خرابۍ معنی ورکوی او داسی هم ویل کېږی چه طبیعت مې خټه دی او مطلب ئې د طبیعت خرابې وي.

که موږ د لغاتو دغه راز مجازی او اصطلاحی معاني لټوو پدې کښې هېڅ شك نشته چه دا بحث زښت ډېر اوږدېږي او هر څومره چه دا کتاب غټوو هغومره غټېږي.

دا ټول معانی چه نن تاسې ته مجازي او اصطلاحي معلومېږي څه زمانه وروسته حقیقی رنګ پیدا کوي او څوك ئې بیا نشي پېژندلی، ډېر ځله مجاز د حقیقت ځای نیسي او حقیقی معنی خوري، ډېر مخصوص اصطلاحات عمومیت پیدا کوی او د نحت او ابدال په اثر کښې د لغاتو ځای نیسي ځکه چه ژبه په هر وخت کښې او په هر ځای کښې د لفظی او معنوی تحول خواته روانه ده او هېڅ کله دا سیر نه قطع کېږي.

څنګه چه شاعران او عاشقان له خپلو معشوقو څخه راز راز تعبیرونه کوي یعنې کله ورته د ګلو لښته وائي او کله ئې زرکه او هوسۍ یا شنه کوتره بولي او دغه راز سل رنګه خطابونه ورته کوی. څوك ئې له سترګو ډکې تمانچې او ګولۍ جوړوي او ځینې ئې له زلفو تورماران او منګری ساز وي همدغه شان عام وګړي هم پخپلو خبرو کښې راز راز تصرفات کوي او خپل تعبیرات بدلوي ځکه چه انسان په اصل کښې داسې پیدا شوی دی چه باید زاړه بوتان مات کړي او نوی پیدا کاندی، په هر څه کښې تصرف وکړي او هر شی ته نوې جامې واغوندي د همدې لامله هر وخت او په هر شی کښې تجدد او نوی والی غواړي او شاعران یا لیکونکی هم کوښښ کوی چه نوی مضامین او نوی تعبیرات پیدا کړي نو د دغه مطلب دپاره الفاظو ته هم نوی رنګ چه په تعبیراتو کښې غرابت پیدا شی او معانی هم خپل لباسونه نوی کړی.

سړی چه د کلماتو دغه راز توالد او تناسل په نظر کښې ونیسي هغه به باور وکړي چه که د جهان لوی لوی دریابونه توره سیاهی شي او د آسمان له ستورو څخه قلمونه جوړ شی بیا هم هغه کلمات چه د علم او پوهې په دنیا کښې پیدا کېږي او د لوی خدای په علم کښې شته تمامښت نلري په همدغه ځای کښې انسان خپلې محدودې احاطې ته ملتفت کېږي او یقین کوي چه زه لکه شیدا بلبل د دې لوی جهان په نا محدود باغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې د یوه ګل په پاڼو کښې مطالعه لرم او زما نغمه د همدغه یوه ګل د جلوی اثر دی نو که چیرې زما په دغه نغمه او کوچنی اثر کښې څه سهوې وي هغه به هوښیاران معاف وبولي او دا وینا به لکه د بلبل نغمه د تش آهنګ په لحاظ خوښه کړي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

Newai Zrek
Ya
Newee Rana

www.ulfat.de

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library